

AZ ERDÉLYI HADMŰVELETEK 1944 KÉSŐ NYARÁN–KORA ŐSZÉN

IV. RÉSZ¹

A Székelyföld kiürítése

A Székelyföld kiürítése először szeptember 1-jén merült fel, úgy, hogy a hadihelyzet rosszabbodásának veszélye miatt a kosnai-nyak lezárására hátsóbb védelmi vonalat kell kiépíteni. Az erre hivatott Maros-állást (Maros-Stellung) Marosvásárhely–Szászrégen–Marosoroszfalu–Kelemen-hegység vonalában jelölték ki, egyelőre általában. Kiépítésére a kelet-magyarországi hadművelleti terület addigi parancsnokát (bisherige Befehlshaber des Op. Geb. Ostungarn) jelölték ki. Emil Zellner altábornagynak, aki 1944. március 20-tól látta el ezt a beosztást, és Debrecenben volt a főhadiszállása, törzsét át kellett alakítania olyan törzssé, amely irányítja a kiépítést, szervezi az ahhoz szükséges munkaerőt és anyagot, gondoskodik a védelmi vonal megszállásáról a harcoló alakulatok visszavonulásának fedezésére stb. A megalakítandó Erkundungsstab Zellner belépett a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz parancsnokságának közvetlen alárendeltségébe. Az intézkedés még 1-jén kiment a 6 és 8. hadsereg-parancsnokság, valamint Zellner felé.²

A Zellner-törzs három hétig töltötte be szerepét. Feladatát 22-én a Fischer-törzs vette át (Stab General Fischer). Friessner távirati intézkedését 21-én este továbbították Zellner és Fischer tábornokokhoz, a két német hadsereg és a hadseregcsoporthoz. Adolf Fischer vezérőrnagy szeptember 1. óta a Bánságban megszervezett Kampfgruppe Südost parancsnoka volt.

Szeptember 2-án a hadseregcsoporthoz olyan hadművelleti utasítás érkezett az OKH hadművelleti osztályától, amely lehetőséget biztosított a Székelyföld kiürítésére: függetlenül az összeköttetés megteremtésétől az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz, a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz centruma visszavonható a Kolozsvár–Mackensen-hágó általános vonalra, amennyiben a Déli-Kárpátok átjáróinak birtokbavételére indítandó támadás sikertelen maradna. Kolozsvártól nyugatra a magyar–román határ vonalát ebben az esetben is tartani kellett.⁴ (A Mackensen-hágó nem azonosítható magyar hágónévvel.)

Az OKH ezzel az elvi, feltételekhez kötött engedéllyel meg kívánta előzni, hogy az ún. székely zsákban harcoló német–magyar csapatok bekerítésbe kerüljenek. Felismerték a veszélyt, hogy ha a 40. szovjet hadsereg a kosnai-nyakon át, Vatra Dornei felől betör délnyugati, illetve a 4. román hadsereg Marosvásárhely térségében északkeleti irányba,

¹ A tanulmány harmadik része a *Hadtörténelmi Közlemények* 1998/4. számában (857–893. o.) jelent meg.

² Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine; (a továbbiakban: KTB). Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL), Mikrofilmtár 895. tekercs, 7208255. felvétel; a vonatkozó intézkedés száma: H.Gr. Südukraine Ia Nr. 3355/44 g.Kdos.

³ KTB 895. tekercs, 7208591. felvétel; a vonatkozó intézkedés száma: H.Gr. Südukraine Ia Nr. 10268/44 geh.

⁴ KTB 895. tekercs, 7208262. felvétel.

akkor a IX. magyar, LVII. német páncéloshadtest, valamint a német Gruppe Siebenbürgen gyors visszavonására a Székelyföldről nem sok esély marad, azok katlanban rekedhetnek. A Székelyföldet a szűk értelemben vett Észak-Erdélytől elválasztó szűkületben, az Erdélyben 1940-ben meghúzott magyar–román határtól a Kárpátokban lévő történelmi magyar–román határig légvonalban alig 100 km volt a távolság. A Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz nem volt számottevő tartaléka, egy ilyen kétoldalú betörés esetén nem lett volna mivel elreteszteni a betört erőket, azok két-három nap alatt találkozhattak volna az arcvonalban harcoló magyar–német seregtestek hátában.

A visszavonulás megkezdésének esetére az Észak- és a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz közölte a sávhatárt Dorohoi (Csernovictól délkeletre 50 km-re)–Máramarossziget vonalában jelölték ki, mindkét helység a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz tartozott.⁵

Szeptember 5-én Szovátán, a hadseregcsoporthoz parancsnokságán a hadseregcsoporthoz vezérkari főnöke tanácskozott a 6. és 8. német hadsereg vezérkari főnökével arról, hogy milyen körülmények között és milyen módon kell kiüríteni a Székelyföldet.⁶ A 2. magyar hadsereg vezérkari főnökét nem hívták meg. Grolman nem akarta elvonni az éppen aznap induló támadás napján az offenzíva súlyát viselő hadsereg vezérkari főnökét, másrészt sejtette, hogy az nem csupán hadműveleti-szükségességi oldalról közelíti meg a kérdést, de érzelmi oldalról is, s tiltakozni fog a tervezett kiürítés ellen.

Igaz, e napon indult meg a 2. magyar hadsereg támadása, de ez volt az a nap, amikor a Békás-szoros felől is elérték a szovjet csapatok a Székely-medencét. Ezzel immár négy helyen léptek ki a magas hegyek közül: az Ojtozi-szoros és az Úz–Csobányos völgyei után a Székelyföld északi részén is. Ez pedig előrevetítette az átkarolás lehetőségét, Brassó körzete ellen ugyanis nem indult német–magyar támadás.

5-én éjjel előtt a 6. hadsereg vezérkari főnöke érdeklődött Grolmantól, hogy a Székelyföld kiürítése megkezdődik-e másnap, s javasolta elhalasztását 24 órával. Arra hivatkozott, s ebben igaza volt, hogy a kiürítés megkezdése abban a pillanatban, amikor a magyar csapatok éppen támadásba lendültek, igen rossz hatással volna Magyarországra. E táviratból közvetett úton kiderül, hogy az értekezleten még nem született döntés a kiürítés megkezdésének időpontjáról.⁷ Hasonló tartalmú telefonbeszélgetést folytatott a hadseregcsoporthoz vezérkari főnökével a 8. hadsereg parancsnoka is. Felhívta Grolman figyelmét, hogy tekintettel a politikai vonatkozásokra, nem szabad megkezdenni a Székelyföld kiürítését, amíg nem egyeztettek Budapestelel.⁸ A német tábornokokban friss volt a romániai élmény, s nem kívánták azt még egyszer átélni, feltehetően ezért hivatkoztak a magyar érdekekre és érzékenységre.

A tervezett kiürítés térképe 5-én már elkészült. A hadseregcsoporthoz napijelentéseinek mellékleteihez csatolt 1:300 000 méretarányú térkép tartalmazta a Maros-állásig tartó visszavonulás közbeeső ütemeinek terepszakaszait is.⁹

---

⁵ KTB 895. tekercs, 7208262–7208263. felvétel.

⁶ KTB 895. tekercs, 7208286. felvétel.

⁷ KTB 895. tekercs, 7208289. felvétel.

⁸ KTB 895. tekercs, 7208290. felvétel.

⁹ KTB 895. tekercs, 7208291. felvétel.

Szeptember 6-án Grolman telefonon rákérdezett Greiffenbergre, hogy beszélt-e már a magyar vezetéssel a Székelyföld kiürítéséről. Emlékeztette, hogy Guderian korábban már megadta az elvi engedélyt arra. A forrásokban nincs utalás, hogy Greiffenberg mit válaszolt Grolmannak. Negyed órával később a 6. hadsereg vezérkari főnöke hívta Grolmant, s jelezte neki, hogy a hadihelyzet alakulása folytán, függetlenül előző esti kijelentéseitől, legkésőbb másnap este meg kell kezdeni az elszakadást a szovjet csapatoktól. Késő este Gaedcke még egyszer hívta Grolmant, s a Brassó térségében felderített szovjet csapatösszevonásokra hivatkozva ismételten kérte a hadseregcsoport vezérkari főnökét a visszavonulási parancs kiadására.¹⁰

6-án este tízkor Friessner táviratban jelentette a kialakult helyzetet Guderiannak. Egy nappal a 2. hadsereg támadásának megindulása után, annak még térnyerő szakaszában kételyeinek adott hangot azzal kapcsolatban, hogy a hadsereg elérheti-e a Vöröstorony-szorost. Indokként nem a román ellenállást, hanem a 6. szovjet gárda-harcokoszahadsereg megjelenését jelölte meg. Rámutatott, hogy feltétlen szükséges a magyarországi arcvonal megrövidítése. Arra hivatkozott, hogy amennyiben ez nem történik meg, a hadseregcsoportnak nem lesz elegendő ereje a szovjet csapatok feltartóztatására, s így azok betörhetnek Szerbiába, sőt akár Budapestig is eljuthatnak. Ez utóbbi lehetőséget pedig, mint a Székelyföld kiürítésének indokát, a magyar vezetés is elfogadhatná. Guderian egyetértett Friessner érvelésével.¹¹

Éjfélkor Grolman táviratban hatalmazta fel a 6. hadsereg parancsnokát a kiürítés megkezdésére, jelezve, hogy ezt Greiffenberggel egyetértésben teszi.¹² 7-én délelőtt Friessner személyesen látogatott Fretter-Picohoz, megbeszélni az elszakadó mozdulatokat (Absetzbewegungen).¹³

7-én a hadseregpáncsnokok megkapták a parancsot a visszavonulás aznapi megkezdésére a Maros-, illetve az Árpád-vonalra. Ez alapvetően a két német hadsereget érintette, a magyar számára még más harcfeladatot szabtak meg, ezt az előző részben mutattuk be. A 7-én reggel elfoglalt helyzet és a Maros-vonal között három közbeeső állást (A-, B- és C-vonal) határoztak meg.¹⁴ 17⁰⁰-kor az OKH 1. vezérkari tisztje telefonon jelezte, hogy Hitler megtiltotta a visszavonulást. Az azonban ekkorra már megindult. Grolman 10 perccel később ismét beszélt az OKH 1. vezérkari tisztjével, s pontosítani tudta, hogy nem kategorikus tilalomról van szó: amint a Führernek tudomására jutott a visszavonulás megkezdése az A-vonalra, kijelentette, hogy a további visszavonulás (zum weiteren Absetzen) engedélyezését magának tartja fenn.¹⁵

A visszavonulás folytatódhatott. Grolman meg is jegyezte az OKH 1. vezérkari tisztjének, hogy a már megkezdett visszavonulás aligha állítható le a közbeeső terepszakaszokon, mire az reményét fejezte ki a Führer engedélye iránt, ezzel kifejezve egyetértését. 17²⁵-kor Grolman értesítette a Gaedckét Hitler döntéséről. 21⁴⁰-kor

---

¹⁰ KTB 895. tekercs, 7208467–7208468. felvétel.

¹¹ KTB 895. tekercs, 7208467. felvétel.

¹² KTB 895. tekercs, 7208468. felvétel.

¹³ KTB 895. tekercs, 7208472. felvétel.

¹⁴ KTB 895. tekercs, 7208477. felvétel.

¹⁵ KTB 895. tekercs, 7208478. felvétel.

telefonon jelentette Guderinnak, hogy a visszavonulás az A-vonalra tervszerűen folyik, s a következő éjszaka kénytelenek lesznek azt végrehajtani a B-vonalra is.¹⁶ Hasonlóan megnyugtatóan hatott, hogy 8-án este Greiffenberg közölte Grolmannel: a magyar vezetés belenyugodott a Székelyföld kiürítésébe. („Mit der Zurücknahme der Front auf die Maros-Stellung habe man sich in Budapest bereits abgefunden.”)¹⁷

7-én estig a 6. hadsereg visszavonult az A-vonalra (A-Linie). Ennek centruma szerepel a hadseregcsoport 8-i napijelentésében: az Olt mentén, Sepsiszentgyörgytől északra Zalán (Zalan)–Sepsibodok (Bodoc).¹⁸ Az A-vonal jobbszárnyán a LXXII. hadtest Nagyajtáig (Aita Mare), pontosabban az ott az Oltba ömlő Ajta-patak vonaláig, a balszárnyon az LVII. páncéloshadtest Csernátonig (Cernat) és attól keletre a Feketeügy jobb- (északi) partjáig. Utóbbi kettő az OKH titkos napijelentéséből derül ki. A német csapatok ezzel feladták a Sepsiszéket és a Baróti-hegység déli felét.¹⁹

8-án késő délutántól a 6. hadsereg folytatta visszavonulását a B-vonalra. Ez a hadseregcsoport napijelentése szerint Barót (Baraolt)–Csíkszentsimon (Sinsimon)–Csikmenaság (Armaseni) vonalában húzódott. Ezzel 9-ére kiürítésre került a Miklósvár, a Baróti-hegység északi fele, a Bodok-hegység, a Kézdiszék, a Kászonszék és az Ojtoziszoros nyugati kijáratának térsége.²⁰

9-én a visszavonulás közben komolyabb harctevékenységre került sor német és román csapatok között a LXXII. hadtest arcvonalán Barótnál, az Olt völgyében Málnásnál; az LVII. páncéloshadtest arcvonalán a Sepsiszéket Kézdiszékkel összekötő úton Felsőcsernátonnál, német és szovjet csapatok között a Kézdivásárhelytől az Olt völgyébe vezető úton Torjánál s a Kézdiszékéből Csíkba vezető út mentén Kászonimpnernél és Kászonújfalunál. A visszavonulás ezek ellenére tervszerűen zajlott.²¹

A LXXII. hadtest visszavonulásának megkezdésekor a Sepsiszentgyörgytől délre az Olt vonalán álló román hegyihadtest két hadosztálya megindult északi irányban. 8-án estére az 1. hegyihadosztály bevonult Sepsiszentgyörgyre, a 3. kiképző gyaloghadosztály elérte a Bölönnél az Oltba ömlő Bölön-patak vonalát. 9-én az 1. hegyihadosztály élei az Olt völgyében elérték Málnást, ahol a harcokba bekapcsolódtak a 27. szovjet hadsereg 33. lövészhadtestének alárendeltségében lévő Tudor Vladimirescu hadosztály részei. A 3. gyaloghadosztály Barótig jutott. Az ott az Oltba ömlő Baróti-patak vonalán három napra elakadt, bár másnap a patak vonalára az Olt völgyéből átirányított 1. hegyihadosztály is felzárkózott. 10-én az Olt észak–déli völgyét teljes egészében a 33. lövészhadtest vette át, s harcba lépett a 202. lövészadosztály is.²²

A magyarok hamarabb kezdték meg a Székelyföld kiürítését, mint a németek. A MÁV már szeptember 3-án kiürítette az Olt völgyében futó Csíkszereda–Brassó

---

¹⁶ KTB 895. tekercs, 7208478. felvétel.

¹⁷ KTB 895. tekercs, 7208484. felvétel.

¹⁸ KTB 895. tekercs, 7208482. felvétel.

¹⁹ *Mehner, Kurt*: Die geheimen Tagesberichte der deutschen Wehrmachtführung im Zweiten Weltkrieg 1939–1945. I–XII. Osnabrück, 1984. (a továbbiakban: KM) XI. 18. o.

²⁰ KTB 895. tekercs, 7208485. felvétel.

²¹ KTB 895. tekercs, 7208490–7208491. felvétel; KM XI. 21. o.

²² *Marinescu, A.–Romanescu, Gh.*: Armata romana in razboiul antihitlerist. Album de scheme. Bukarest, 1980. (a továbbiakban: AR) 78. o.

vasútvonalat Sepsibodoktól délre, beleértve Sepsiszentgyörgy pályaudvarát. Érdekes véletlen, hogy éppen Sepsibodokig kezdték meg a vasútvonal kiürítését: az A-vonal e községnél keresztezte az Olt völgyét.²³ Két nappal később a Sepsiszentgyörgy–Bereck vasútvonalon megkezdődtek a németek által végrehajtott rongálások.²⁴

8-án délben Grolman telefonkapcsolatba lépett az OKH hadműveleti osztályának vezetőjével, s kérte, hogy a visszavonulás másnap folytatódhasson a C-vonalra. Bonin vezérkari ezredes közölte, hogy Hitler még a B-vonalra már megkezdett hátramo­z­gást sem hagyta jóvá. Délután Bonin hívta Grolmant, s kijelentette, hogy további visszavonulásra nincs lehetőség, viszont Guderian sem örült Hitler elhatározásának („...der Chef d. Gen.St. des Heeres sei über die Entscheidung des Führers nicht erfreut.”).²⁵

Grolmant nemcsak Bonin (pontosabban Hitler) lepte meg, de Veress is, aki telefonon éppen afeletti értetlenségének adott hangot, hogy az arcvon­al­rövidítés miatt nem folytatódik. Veress azt várta a visszavonulástól, hogy a felszabaduló csapatok egy részét a 2. hadsereg arcvon­alára irányítják át.²⁶ Grolman ezt követően a 6. hadsereg vezérkari főnökével közölte a Führer elhatározását. Gaedcke jelentette, hogy csapatai éppen meg akarták kezdeni a visszavonulást, de jelenleg (17⁵⁰-kor) még az A-vonalon állnak. Grolman azt javasolta, hogy az A-vonal főbb pontjait tartsák továbbra is megszállva, de a hadsereg általában kezdje meg a hátramo­z­gást a B-vonal irányába.²⁷

Grolman este ismét kapcsolatba lépett az OKH-val, s arra való hivatkozással, hogy a rohamlővegeket és légvédelmi ágyúkat a 2. magyar hadsereg megerősítése céljából már kivonták, megkísérelte az engedélyt kicsikarni a B-vonalra történő visszavonulásra, sőt azonnal tovább a C-vonalra is. Jelezte, hogy végrehajtja a Führerbefehlt, de az több harccsoport elvesztését vonhatja maga után. Wenck altábornagy, akivel ekkor beszélt, s aki az aznap felállított, Magyarország megtartásáért felelős vezetési törzs főnöke (Chef der Führungsgruppe im Gen.St. d. Heeres) volt, kifejtette, hogy katonailag Grolmannak igaza van, de a kérdést politikai oldalról vizsgálva respektálniuk kell a magyar kormány véleményét, amely nagy jelentőséget tulajdonít a Székelyföld tartásának. Meghagyta Grolmannak, hogy ha mégis elkerülhetetlenné válik a további visszavonulás, akkor Friessner annak megkezdése előtt maga hívja fel őt.²⁸

Grolman nem sokkal később Greiffenberg hivatalát hívta fel, ahol annak vezérkari főnökét találta. Kifejtette, hogy respektálja a magyar kormány politikai véleményét a Székelyföld megtartására, de katonai szempontból Magyarország megtartására nincs más esély, csak ha azonnal visszavonulnak a C-vonalra, mivel így erők szabadulnak fel az ország belső területeit fenyegető szovjet páncélos ékek feltartóztatására.²⁹

---

²³ Központi Szállítás Vezetőség naplója. HL Kszv. 3. doboz (a továbbiakban: Kszv. Napló) 3559. o.

²⁴ Kszv. napló 3557. o.

²⁵ KTB 895. tekercs, 7208485–7208486. felvétel.

²⁶ KTB 895. tekercs, 7208486. felvétel.

²⁷ KTB 895. tekercs, 7208486. felvétel.

²⁸ KTB 895. tekercs, 7208487. felvétel.

²⁹ KTB 895. tekercs, 7208487. felvétel.

Friessner 20⁰⁵-kor hívta Guderiant. Hangsúlyozta a C-vonalra történő visszavonulás fontosságát, kiemelve, hogy mind az A-, mind a B-, mind a C-vonal csupán közbeeső állás a Maros-állás előtt, s hogy közülük legfeljebb a C-vonal huzamosabb tartására lát lehetőséget. Azt is csak addig, ameddig a szovjet csapatok nem indítanak nagyobb erejű támadást. Hivatkozott Veressnek a visszavonulást a Maros-vonalig szükségesnek tartó álláspontjára is. Jelezte, hogy ha tartják magukat a Führerbefehlhez, akkor a hadseregcsoporthoz utolsó erők is elveszhetnek. Guderian megígérte, hogy közbenjár Hitlernél az engedély kieszközlésére, s jelezte, maga is reméli annak megszerzését, de kérte, addig ne kezdjék meg a visszavonulást az A-vonalról. Friessner ezt tudomásul véve hozzátette, nem garantálja az A-vonal tartását, ha azt szovjet támadás éri.³⁰

Este 11⁰⁰-kor Gaedcke jelentette Grolmannnak, hogy az LVII. páncéloshadtestnek csak egy csoportja maradt az A-vonalban, a másik kettő mozgásban van a B-vonal felé. A LXXII. hadtest arcvonalán egy román hadosztály (a Tudor Vladimirescu – R. I.) délben indított támadásával betörést ért el, s hogy ennek elreteszelésére az A-vonalban nincs sok esély.³¹ A helyzetet az oldotta meg, hogy 9-én 0⁴⁰-kor távirat érkezett Hitler engedélyével a visszavonulásra B-vonalra.³² Délben a hadseregcsoporthoz 5. hadműveleti tisztje Grolman nevében jelentést tett az elszakadó mozgás („Absetzbewegung”) állásáról, s jelezte, hogy szükséges azt a C-vonalig folytatni („durch Zurückgehen auf die C-Linie fortgesetzt werden muss.”). Bonin késő délután emlékeztette Grolmant, hogy a folytatáshoz elengedhetetlen a Führer engedélye. Ennek pedig az a feltétele, hogy magyar részről ne merüljenek fel kételyek.³³

8-án este a hadseregcsoporthoz parancsnoksága, az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz történt hosszas egyeztetést követően megadta a 8. hadsereg bal szárnyán harcoló XVII. hadtestnek az engedélyt az Árpád-vonalba történő visszavonulásra. Ezzel a hadseregcsoporthoz feladta (volna) az utolsó, még kezén levő román területet, Vatra Dornei körzetét. Az arcvonal visszavételét másnap kellett megkezdeni.³⁴ Az csupán érdekesség, hogy 8-án a várostól keletre a XVII. hadtest kötelékébe tartozó magyar csapatok még támadó harctevékenységet folytattak, német nehézfegyverek támogatásával ellenlökést hajtottak végre Cruceánál, a Beszterce völgyében, 35 km-re a magyar határtól.³⁵

Másnap az OKH vezetési törzsének főnöke pontosította az előző nap megadott engedélyt: a visszavonulás általában engedélyezett, de nem vonatkozik Vatra Dornei térségére, az ottani mangánérc-mezőt feltételen tartani kell.³⁶

Friessner, aki tisztában volt a Székelyföld megtartásának vagy kiürítésének politikai jelentőségével, szeptember 9-én 1. hadműveleti tisztjének kíséretében Budapestre repült. Emlékirataiban azt írja, első és egyetlen látogatását Horthynál az tette szükségessé, hogy Hitler a magyar politikai érzékenységre hivatkozva makacskodott az egyes

---

³⁰ KTB 895. tekercs, 7208488. felvétel.

³¹ KTB 895. tekercs, 7208489. felvétel.

³² KTB 895. tekercs, 7208489. felvétel.

³³ KTB 895. tekercs, 7208497. felvétel.

³⁴ KTB 895. tekercs, 7208489–7208490. felvétel.

³⁵ KM-XI. 18. o.

³⁶ KTB 895. tekercs, 7208498. felvétel.

visszavonulási ütemek engedélyezésével, s hogy mint a hadműveletek irányítója, a magyar politikai és katonai vezetés meggyőzésén keresztül kívánta elérni a Führer álláspontjának megváltoztatását.³⁷ Ez hihető, ha Hitler meggyőzésének szándékát hangsúlyozzuk. Friessner valójában ez érdekelt. A későbbi történések bizonyítják, hogy mind Friessner, mind más német katonai vezetők a német politikai és/vagy katonai érdekek alapján hozták elhatározásaikat, szövetségeseik szempontjait a háború előrehaladtával egyre kevésbé vették figyelembe.

Friessner elsőként Greiffenberggel találkozott, majd Vörös János vezérkarfőnökkel, utána Lakatos Géza miniszterelnökkel, végül a kormányzóval. Vörös és Lakatos elfogadta Friessner érvelését, a katonák egyetértettek a Székelyföld kiürítésének szükségességével. Mindketten arra kérték viszont Friessnert, hogy a végrehajtás ütemezésével tegye lehetővé a magyar lakosság számára a terület elhagyását, illetve hogy lehetőség szerint kíméljék a városokat és községeket.³⁸ Horthynál Friessner, legalábbis emlékiratai szerint, sikerrel tárgyalt, kieszközölte a kormányzó hozzájárulását a Székelyföld kiürítéséhez. Horthy ugyanarra kérte a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport parancsnokát, mint Vörös és Lakatos. Friessner az államfőnél tett látogatást követően tájékoztatta a miniszterelnököt annak eredményéről.³⁹

Friessner, akinek számára Hitler engedélye volt igazán fontos, másnap a főhadiszállásra repült. Előzőleg, 9-én este Grolman telefonon tájékoztatta az OKH hadműveleti osztályának vezetőjét Friessner magyar vezetőknél tett látogatásáról és kérte Bonint, eszközölje ki, hogy a Führer másnap fogadja a hadseregcsoport parancsnokát.⁴⁰

Friessner úgy szeretett volna Hitlernél jelentkezni, hogy magával viszi a magyar vezetés írásos hozzájárulását a Székelyföld kiürítéséhez. Emlékirataiban azt írja, hogy az okmányt Horthyval íratta alá. Ennek ellentmond, hogy a hadseregcsoport hadinaplója szerint az iratot Greiffenberg eszközölte ki Vöröstől, aki azt teljes felelősséggel, a maga és a kormány nevében írta alá, s hogy azt még 9-én éjfél előtt Greiffenberg juttatta el távirati úton a német főhadiszállásra és a hadseregcsoport parancsnokságára.⁴¹ A magunk részéről, ismervén a Friessner emlékirataiban található tárgyi tévedések magas számát, ugyanakkor Grolman pontosságát, az utóbbit tartjuk elfogadhatónak. Wenck éjfél után telefonon tájékoztatta Grolmant, hogy Hitler aznap (tehát 10-én) fogadja Friessnert. Grolman a beszélgetés során közölte Wenckkel, hogy a magyar vezetéstől sikerült megszerezni a fenti írásos hozzájárulást.⁴²

Szeptember 10-én Hitler fogadta Friessnert, aki kettős céllal érkezett a rastenburgi főhadiszállásra. Egyrészt tájékoztatni kívánta a Führert a Balkán keleti felén és a Kárpát-medencében kialakult helyzetről, a vezetése alatt álló hadseregcsoport harcértékéről, terveiről és lehetőségeiről; másrészt, s ez volt pillanatnyilag fontosabb, meg kívánta

³⁷ *Hans Friessner: Verratene Schlachten*. Hamburg, 1956. (a továbbiakban: *Friessner*) 119. o.

³⁸ KTB 895. tekercs, 7208493–7208494. felvétel.

³⁹ *Friessner* 119–120. o.

⁴⁰ KTB 895. tekercs, 7208494. felvétel.

⁴¹ *Friessner* 120. o.; KTB 895. tekercs, 7208494–7208495. felvétel; a vonatkozó dokumentum száma: H.Gr. Südukraine, Ia Nr. 136/44 g.Kdos. Chefs.

⁴² KTB 895. tekercs, 7208495. felvétel.

szerezni Hitler engedélyét a székely zsák kiürítésére. A Führer azonban nem nagyon hagyta szóhoz jutni tábornokát. A magyar politika visszásságairól és veszélyességéről tartott monológot, s elsorolt néhány alakulatot, illetve parancsnokságot, amelyet a magyarországi politikai helyzet „tisztázására” Budapest körzetébe irányít. Mikor Friessner előhozakodott kérésével, Hitler először hallani sem akart a kiürítés engedélyezéséről. Újabb kiselőadás következett, ezúttal a Vatra Dornei környékén fekvő mangánlelőhelyek fontosságáról (Friessner nem ennek kiürítésére kért engedélyt, ez jóval északabbra fekszik a Székelyföldtől), illetve arról, hogy a szovjet hadsereg behatolása az addig semleges Bulgáriába a Tengersizorosok (Boszporusz és Dardanellák) megszerzése céljából történt, a cári törekvések felelevenítésével, ami az angolszász hatalmakat szövetségi politikájuk újragondolására fogja késztetni. Ebben az összefüggésben ellenezte az arcvonal hátravonását északi irányba. Csak akkor enyhült meg (Friessner emlékiratai szerint), amikor megmutatta neki a magyar hozzájárulást a Székelyföld kiürítéséhez. Az engedélyt ekkor sem adta meg, de Friessner számára az is óriási eredmény volt, hogy már nem zárkózott el kategorikusan az adott esetben történő visszavonulástól. Azt azonban kikötötte, hogy a Beszterce völgye feletti hegyekben lévő mangánérc-mezőket minden áron tartani kell. Hitler végezetül közölte, hogy hamarosan találkozik a Honvéd Vezérkar főnökével. Friessner így Rastenburgban maradt.⁴³

A Hitler által emlegetett törzsek és alakulatok közül a legnagyobb harcértéket képviselő III. páncéloshadtest-parancsnokság és 23. páncélosadosztály átengedésére a Dél-Ukrajna Hadseregcsoportnak végül is 12-én került sor.⁴⁴

A békeelőkészítő iratokban az áll, hogy a német (had)vezetés hivatalosan 10-én tájékoztatta a magyart a Székelyföld kiürítéséről. Ez egy nappal korábban történt meg, amennyiben Friessner tárgyalásait Horthynál és más magyar vezetőknél hivatalos értesítésnek (is) tekintjük.⁴⁵ A 10-i dátum azért kerülhetett be az anyagba, mert Hitler végül is ezen a napon járult hozzá a kiürítéshez. Mindenesetre a német források között nem találtunk arra utalást, hogy akár az OKH, akár a Heeresgruppe Süd-ukraïne 10-én még egyszer, külön értesítette volna a magyar politikai és/vagy katonai vezetést, bár ennek lehetőségét sem szabad kizárni. Friessner ugyanis 10-én 16⁵⁰-kor telefonon jelezte Grolmannak a Führer jóváhagyását, s nem tartjuk elképzelhetetlennek, hogy Rastenburgból Budapestet is felhívta, noha erről nem készült feljegyzés.⁴⁶

Láttuk, hogy 9-én, miközben még a B-vonalra történő visszavonulás sem fejeződött be, felmerült az igény a C-vonalra való hátramoizgásra. Késő délután a hadseregcsoport 5.a hadműveleti tisztje felhívta a 6., majd a 8. hadsereg vezérkari főnökét, s közölte, hogy ismeretei szerint Hitler hozzájárult a C-vonalig történő folytatáshoz. Reinhardt ezt tudomásul vette (a 8. hadseregke kevés háruult földrajzi helyzete folytán), Gaedcke azonban jelezte, hogy estig csak a B-vonalra való hátramoizgást képes befejezni, nem áll módjában még 9-én folytatni a C-vonalra történő visszavonulást, de az engedélynek örül.

---

⁴³ Friessner 121–122. o.; KTB 895. tekercs, 7208512. felvétel.

⁴⁴ Friessner 125. o.

⁴⁵ A 2. hds. harcai Erdély földjén 1944. szept., okt. hóban. HL BEI 5. doboz A/VI./27. 5. o.

⁴⁶ KTB 895. tekercs, 7208504. felvétel.

Éjfél előtt Grolman lépett kapcsolatba Gaedckével, s jelezte neki a Honvéd Vezérkar főnökének egyetértését a visszavonulással.⁴⁷

A fenti telefonbeszélgetésektől függetlenül 9-én délután Gaedcke táviratot juttatott el Grolmannak, teljesíthetetlennek minősítve az egy ütemben történő hátramozgást a C-vonalról a Maros-állásig. Indítványozta további három közbeeső állás (D-, E-, F-Linie) közbeiktatását. Ezideig csupán három közbeeső állás szerepelt a Maros-állás előtt, az A-, B- és C-vonal.⁴⁸ Reinhardt is jelezte, hogy szintén három ütemben kívánja a XVII. hadtest Székelyföld északkeleti szegélyén érintett részeinek visszavonulását végrehajtani, 9/10-én, 10/11-én és 11/12-én éjszaka.⁴⁹

Miközben zajlott a vezéri hozzájárulás körüli kötélhúzás, s már folyt a kiürítés, a Honvéd Vezérkar 6. osztálya az MTI számára kiadott 30. számú hadijelentésében, nyilván a közvélemény megnyugtatásának szándékával, még arról számolt be, hogy: „A Székelyföld peremén a túlerejű orosz és román kötelékekkel vívott harcok változatlan hevességgel folynak. A K. és ÉK. Kárpátok előterében (sic!) több ellenséges felderítő vállalkozást vertünk vissza.”⁵⁰

Szeptember 10-én a 6. hadsereg folytatta a visszavonulást a C-vonalra. A C-vonal a határon fekvő Székelykeresztúrtól (Cristuru Secuiesc, a német napijelentésben a szomszédos határfalu, Fiatfalva [Filius] szerepel) a Nagy-Küküllő mentén húzódtott Székelyudvarhelyig (Odorheiu Secuiesc), onnan keleti irányban elvált a magas hegyek közül érkező folyótól, hogy Lövétéig (Lueta, a napijelentésben a nagyközség részét képező Szentkeresztbánya [Vlahica] szerepel) a hegyek déli lábainál húzódjon, majd a Kéruly-patak völgyében beváltott a magas hegyek közé, érintette a Hargita-hegységet megfelelő Tolvajos-hágót, attól északra Csíktapolczát (Harghita-Bai), majd Csíkrákoson (Racu) és Lövészen (Livezi) áthaladva kettészelte Csíkszéket, s Gyimesközéploktól (Lunca de Jos, a német napijelentésben a község részét képező Nagypatak szerepel) északnyugatra érte el a Csíki-havasok gerincvonalán a magyar–román határt.⁵¹

Az előző ütemhez képest visszajára fordult a helyzet. Az A- és B-vonal között a keletebbre harcoló LVII. pánfélhadtestnek kellett mintegy háromszor annyit visszavonulnia, a B- és C-vonal között a LXXII. hadtest hátrált kétszer annyit. A C-vonalba történő visszavonulással a LXXII. hadtest a Hargita-hegység délnyugati oldalán feladta a Bardóczzéket, illetve az Udvarhelyszék Nagy-Küküllőtől délre fekvő felét. A Hargita északkeleti oldalán az LVII. hadtest kiürítette Alcsíkot. A Gyimesi-szoros térségét, s az attól délre a Csobányos-völgyig elterülő területeket az Abraham-csoport adta fel, ezzel a 8. hadsereg jobbszárnya is megkezdte a Székelyföld kiürítését.⁵²

A 6. hadsereg két hadtestének zöme 10-étől 11-én reggelig a jobbszárny kivételével befejezte a visszavonulást a C-vonalba, de utóvédek csak 11-én reggel hagyták el

---

⁴⁷ KTB 895. tekercs, 7208497. felvétel.

⁴⁸ KTB 895. tekercs, 7208497–7208498. felvétel.

⁴⁹ KTB 895. tekercs, 7208498. felvétel.

⁵⁰ HL Hadijelentés-gyűjtő, a Honvéd Vezérkar 6. osztályának sajtó számára kiadott hadijelentései 304/a. doboz (a továbbiakban: Hadijelentések) 682/b. o.

⁵¹ KTB 895. tekercs, 7208500–7208501. felvétel.

⁵² KTB 895. tekercs, 7208501. felvétel.

állásaikat a B-vonalban. Közülük a jobbszárnyon lévők nehezen tudtak elszakadni a Baróti-patak vonaláról, ott a harcok még a délelőtti órákban is tartottak.⁵³ A 8. hadsereg Abraham-csoportja 11-ére virradó hajtotta végre a kiürítést. A fáziskésésnek az volt az oka, hogy a Gyimesi-szoros körzetében szoros harcérintkezésben álltak a 24. szovjet gárda-lövészhadtesttel, s Abraham altábornagy nem kockáztatta meg az elszakadás megkezdését nappal, jó látási viszonyok között.⁵⁴

A visszavonulás közben, szeptember 10-én komolyabb harccselekményekre került sor a LXXII. német hadtest és a 3. román kiképző gyaloghadosztály között Barót, illetve a hadtest és az 1. román hegyihadosztály között Vargyas (Virghis) térségében; az LVII. páncéloshadtest lemaradt utóvéde és a román Tudor Vladimirescu hadosztály között Sepsibükszádnál (Bixad), majd Újtusnádnál (Tusnadu Nou). A lemaradt kifejezést az indokolja, hogy Sepsibükszád és Újtusnád az Olt völgyében néhány km-re a B-vonal előtt fekszik.⁵⁵ A 8. hadsereg arcvonalán csupán Csíkszépvíznél (Frumoasa) fordult elő komolyabb összecsapás: az Abraham-csoport visszavonulását a 72. szovjet gárda-lövészadosztály egy harcokocsikkal megerősített zászlóalja zavarta meg.⁵⁶

Az LVII. páncéloshadtest egyelőre nem adta fel Csíkszeredát, azt 10-én, 11-én és 12-én a hadseregcsoport napijelentései hídfőként említik, amit 13-ára virradóra ürítettek ki. Tartására azért volt szükség, mert a Hargita-hegységen átvezető Tolvajos-hágóba e térségen át lehetett feljutni, s onnan nyugati irányban lefelé a LXXII. hadtest hátába lehetett volna kerülni. Ameddig ez összes csapattestével nem lépte át északi irányban a Nagy-Küküllőt, addig a hídfő nem volt feladható.⁵⁷ Szerepet játszott a parancs kiadásában az is, hogy a rég elveszítettnek hitt Mieth-csoport egy része a Gyimesi-szorosot övező hegyeken keresztül ekkor érkezett meg az LVII. hadtest sávjába Moldvából, s a hadseregcsoport parancsnoksága nem akart újabb részeket megfosztani a beérkezés lehetőségétől. A hídfő tartására a 4. hegyihadosztály jelölték ki.⁵⁸

Ezekkel függött össze Gaedcke 10-én éjfél előtt Grolmannak tett javaslata, hogy a C-vonalban néhány napig meg kellene kapaszkodni. Gaedcke egyúttal jelentette, hogy az LVII. páncéloshadtest előreláthatóan másnap estig tudja befejezni a visszavonulást a C-vonalba, leszámítva a csíkszeredai hídfőt.⁵⁹

11-én, még a C-vonal előtt súlyos harcok zajlottak Székelyudvarhelytől délkeletre Homoródokládnál (Ocland) és Homoródalmásnál (Meresti). Veszélyes helyzetet teremtett, hogy ezen a napon a Kis-Küküllőtől délre, a folyó mentén a 78. szovjet lövészadosztály keleti irányban átlépte a határt és a LXXII. hadtest valamint a Gruppe Siebenbürgen csatlakozásánál 5 km mélyen betört magyar területre, elérve Rava (Roua)–Bordos (Bordosiu) körzetét. Ez mélyen a C-vonal mögött következett be, veszélyeztetve a LXXII. hadtest jobbszárnyának visszavonulását.⁶⁰ Elreteszelésére 12-én Phleps

⁵³ KTB 895. tekercs, 7208501., 7208504. felvétel; AR 79. o.

⁵⁴ KTB 895. tekercs, 7208501. felvétel; AR 79. o.

⁵⁵ KTB 895. tekercs, 7208500. felvétel; KM-XI. 23. o.; AR 78. o.

⁵⁶ KTB 895. tekercs, 7208501. felvétel; KM-XI. 23. o.; AR 79. o.

⁵⁷ KTB 895. tekercs, 7208504., 7208510., 7208520. felvétel.

⁵⁸ KTB 895. tekercs, 7208505. felvétel.

⁵⁹ KTB 895. tekercs, 7208505. felvétel.

⁶⁰ KTB 895. tekercs, 7208510. felvétel; AR 81. o.

Erdőszentgyörgy (Singeorgiu de Padure) körzetéből az Eder-csoporttal sikeres ellenlökést hajtott végre.⁶¹ Az LVII. páncéloshadtest balszárnyán 11-én csupán a csíkszeredai hídfőnél zajlottak említésre érdemes harcok.⁶²

A B-vonalról a C-vonalra történő visszavonulás két ütemben ment végbe. 10-én az arcvonalat Barót – Bardóc patak – Tolvajos-hágó – Csíkszereda – Csíkszépvíz – Tatros forrásvidéke – Gyimesfelsőlok – Gyimesközéplak vonaláig vették vissza. 11-én estére a csíkszeredai hídfő kivételével elérték a C-vonalat. A balszárnyon a távolság hosszúnak bizonyult. A Kis-Homoród völgyében az utóvédek csak 12-ére virradóra érkeztek be Homoródoklándon és Homoródalmáson át a C-vonalba, ettől keletre pedig még akkor sem.⁶³ A visszavonulás a B-vonaltól, legalábbis a vezetés szintjén, akadálytalanul folyt. 10-én délután Friessner ugyanis a rastenburgi főhadiszállásáról telefonon jelezte Grolmannnak, hogy Hitler beleegyezett a visszavonulásba a Maros-állásig, ezzel a Székelyföld kiürítésébe („der Führer das Absetzen auf die Maros-Stellung genehmigt”). Igaz, feltételül szabta, hogy minél több magyart és lehetőleg minden német nemzetiségű lakost evakuáljanak.⁶⁴

Ugyancsak 10-én érkezett a parancs Grolmantól a 6. hadsereghez, hogy a C-vonal elérését követően a LXXII. hadtestparancsnokságot ki kell vonni, arcvonalszakaszát és az ott harcoló alakulatokat az LVII. páncéloshadtest parancsnokságának kell átvennie. A váltás elvileg 11-én 12⁰⁰-kor lezajlott, de a LXXII. hadtest parancsnoksága aznap még a Marosvásárhelytől 8 km-re északnyugatra lévő Mezőszabadon (Voiniceni) maradt. Az LVII. páncéloshadtest 11-én áthelyezte törzsszállását a Hargita nyugati oldalára, Székelyudvarhelytől 15 km-re északnyugatra Kecetkisfaludra (Satu Mic).⁶⁵

A román hegyihadtest 11-én lendült ismét mozgásba a visszavonuló német csapatok nyomában a Baróti-patak vonaláról. Székelyudvarhely és Székelykeresztúr között 12-ére érte el a Nagy-Küküllőt. Jobbszárnyán az 1. hegyi, balszárnyán a 3. kiképző gyaloghadosztály haladt. A Kis-Küküllőt 14-ére érték el. Jobbszárnyán ekkor már bekapcsolódott a támadásba a 25. szovjet gárda-lövészhadtest 36. lövészadosztálya, balszárnyán a 78. lövészadosztály. A négy hadosztály 16-án érte el a Nyárad bal partját onnan, ahol a folyó kilép a hegyek közül Nyáradkarácsonyig (Craciunesti), ami 7 km-re délre található Marosvásárhelytől. A Nyárad vonalán viszont elakadtak.⁶⁶

Az előző fejezetben említettük: a 78. lövészadosztály 14-én a Kis-Küküllő vonaláról Bélavásár (Balaserei) térségében indított támadását, amely 17-ére jutott ki a Nyárad déli partjára a Backamadaras (Pasareni)–Ákosfalva (Acatari) szakaszon, nyugatra a magas hegyektől. Ezzel kialakult az összefüggő arcvonal a kettős német–magyar visszavonulást, a 2. hadsereg és az Erdély-csoport visszavonulását, illetve a Székelyföld 6. hadsereg általi kiürítését követően.

---

⁶¹ KTB 895. tekercs, 7208520. felvétel.

⁶² KTB 895. tekercs, 7208510. felvétel.

⁶³ KTB 895. tekercs, 7208516–7208517. felvétel.

⁶⁴ KTB 895. tekercs, 7208504. felvétel.

⁶⁵ KTB 895. tekercs, 7208504., 7208510., 7208511. felvétel.

⁶⁶ AR 78. o.

Ettől északra a Székely-medencéből átcsoportosított 24. szovjet gárda-lövészhadtest 18-ára érte el a Nyárád felső folyását, s attól északra a Görgény völgyében Libánfalvát (Ibanesti). A Görgény völgyében a 6. gárda-lövészhadtest, attól délre a Görgény és a Nyárád közötti hegyekben Felsőorosziig (Urisiu de Sus) a 103. román hegyihadosztály, a Nyárád felső folyásánál a 72., illetve a 81. gárda-lövészadosztály támadott. Ezt a hadtestet erősítették meg a román harcokocsiosporttal és a 7. nehéz tüzérezreddel.⁶⁷ A két hadtest 20-án újította fel támadását a Nyárád vonaláról, illetve a Görgény völgyében. Igen lassan haladtak, csak 28-ára tudtak felzárkózni a Maros bal partjára Szászrégen és Marosvásárhely között.⁶⁸

Szeptember 11-én, miközben még folyt a B-vonalról a C-vonalra történő visszavonulás, Grolman táviratilag intézkedett a 6. és a 8. hadsereg-parancsnokság felé, hogy készítsék elő a csapatok hátravonását a D-, majd tovább az E-vonalra. Az E-vonalat 12-éről 13-ára virradó éjszaka kellett elérni.⁶⁹ Grolman, elfogadva a 6. hadsereg vezérkari főnökének 9-én és a 8. hadsereg vezérkari főnökének aznap tett javaslatait, kijelölte mindkét közbeeső állás vonalvezetését.

A D-vonal, rendhagyóan a jobbszárnyon a C-vonal előtt és nem mögött húzódott, mivel a Kis- és a Nagy-Homoród észak–déli völgyeiben az utóvédek még 11-én is harcban álltak a követő román csapatokkal. A D-vonal Székelyderzsnél (Dirjiu) hagyta el a határt, s Lokodot (Locodeni) érintve Homoródremeténél (Calugareni) keresztezte a C-vonalat. Attól északnak húzódott Zetelakától (Zetea) keletre 12 km-re, a Nagy-Küküllő felső folyásától keletre a Hargita nyugati lábainál, áthaladt a Hargita-hegységet és a Görgényi-havasokat elválasztó Szent Maros-hágón, onnan a Gyergyószentmiklóstól keletre 8-10 km-re fekvő magaslatokon át jutott ki a Békás-szorosig, a Görgényi-havasok gerincvonalán visszafordult északnyugatnak, érintette Borszék (Borsec) keleti szegélyét, Bélbort (Bilbor), majd északra, román területen a Paltinis-hágónál csatlakozott a Vatra Dornei-i hídfő védelmére foglalt állásokhoz.

Az E-vonal Magyarhidegkútnál (Vidacut) indult ki a határtól. Kezdeti szakaszán 8-10 km-re északnyugatra húzódott a C-vonal jobbszárnyától, ahol ez hátrébb volt a D-vonalnál. Ettől északkeletnek haladt Gagyon (Goagiu) át Korondig (Corund), onnan 7-8 km-t északnak a Pál-patak völgyében, majd északkeletnek, át a Görgényi-havasokon a Gyergyóalfalutól (Joseni) délnyugatra 8 km-re található magaslatokig, onnan északnak a Maros mentén haladt Salamásig (Sarmas), majd észak–északkeletnek a Borszéki-hágót érintve az 1375 m-es csúcsonál, s Bélbortól délre csatlakozott a D-vonalhoz.⁷⁰

A D-vonalra való visszavonulás a Hargita-hegység, Felcsík, a Gyergyói-havasok déli vonulata, a Békás-szoros nyugati kijárata és a Tölgyesi-szoros (a Kis-Beszterce felső folyása) feladását jelentette. Az E-vonalra való visszavonulással ki kellett üríteni Udvarhelyszéket, a Nagy-Küküllő felső folyását, a Görgényi-havasok délkeleti vonulatát, Gyergyószentmiklós térségét, a Gyergyói-havasokat és Borszék körzetét.

---

⁶⁷ AR 79. o.

⁶⁸ AR 79. o.

⁶⁹ KTB 895. tekercs, 7208515. felvétel.

⁷⁰ KTB 895. tekercs, 7208515–7208516. felvétel.

Szeptember 12-én az LVII. páncéloshadtest tervszerűen végre tudta hajtani a visszavonulást a D-vonalra. Patakfalvánál (Valeni) azonban egy harcokocsikkal megerősített román harccsoport betört a D-vonalba és délkeletről 4 km-re megközelítette Székelyudvarhelyet.⁷¹ A 8. hadsereg jobbszárnyán a 46. német gyalog- és a 2. magyar tábori póthadosztály szintén végrehajtotta arcvonalának visszavételét a D-vonalon át egyenesen az E-vonalba. Gyergyóalfalutól (Joseni) délkeletre a D- és az E-vonal közötti, csupán 5 km-es távközt a Maros jobb- (keleti) partján lezárták. Komolyabb harcra csak Csíkszentdomokosnál (Sindominic) és a Tölgyesi-szorosba keletről felvezető út mentén került sor, de ezek nem zavarták érdemlegesen a visszavonulást.⁷²

Grolman 12-én intézkedett a két német hadsereg-parancsnokság felé, hogy éjszaka hajtsák végre a visszavonulást az E-vonalra, s készüljenek fel az F-vonalra történő visszavonulásra a következő, 14-ére virradó éjszakán. Az F-vonalra történő visszavonulás ellenére az LVII. páncéloshadtestnek tartania kell Parajd (Praid) körzetét, hogy a 8. hadseregnek a Gyergyói-medence felől a Görgényi-havasokon átvezető Bucsin-hágón keresztül visszavonuló részei elérhessék Parajdot, s tovább vonulhassanak északnyugatnak a szovátai úton a Nyárád völgyébe. Grolman itt a csíkszeredai hídfőt védő, valamint a Gyergyóalfalutól délkeletre a Marost lezáró erőkre gondolt. Intézkedett arra is, hogy az F-vonal és a Maros-állás között még egy közbeeső állást, a G-vonalat kell beiktatni, s azt néhány napig tartani kell, hogy maradjon idő a Maros-állás megerősítésére.⁷³

Az F-vonal a jobbszárnyon a Marosvásárhelytől délre fekvő Küküllői-dombságtól a Görgényi-havasok délnyugati lábainál elterülő Sóvidékig tartott, s jellegét tekintve az E-vonallal párhuzamos, attól 10-13 km-re hátrébb húzódó reteszállás volt a 6. hadsereg LVII. páncéloshadtestének arcvonalán. A Kis-Küküllő partján fekvő Bélavásárnál (Baluseri) a határról indult ki, s Makfalváig (Ghindari) a folyó mentén haladt felfelé. Ott elvált a folyótól és az 5 km-re délre található Siklódon (Siclod) át Alsósfalvánál (Ocna de Jos) keresztezte ismét az ott délkelet-északnyugat irányban folyó Kis-Küküllőt, ami egyben az LVII. páncéloshadtest csatlakozását is jelentette a 8. hadsereg jobbszárnyához. A német forrás Ocna de Jos helyett csak „de Jos”-t említ, ami románul „alsó”-t jelent, s így önmagában nincs értelme. Alsósfalva behatárolását egyértelművé teszi, hogy 4 km-re délre található Parajdtól, amit egyelőre nem volt szabad feladni. Az F-vonal a parajdi hídfőtől élesen északnak fordult, Alsófancsalnál (Bradetelu) érte el a Görgény-patak felső folyását, onnan északkeletnek haladt a Fancsal-tetőn át a Maros partján fekvő Gödemesterházáig (Stinceni), majd tovább a Paltinis-hágóig.⁷⁴

A G-vonal vezetésére a 8. hadsereg vezérkari főnöke javaslatot is tett: az délről Buzaházánál (Griusorul) érje el a Nyárádot, haladjon annak mentén addig, ahol a folyó kilép a magas hegyek közül, ott forduljon északnak, Görgényhodáknál (Hodac) érje el a Görgény-patakot, majd 7 km-re északkeletre onnan, ahol az kilép a Görgényi-havasokból, forduljon északkeletnek, a Polelítő 2 km-re nyugatra lévő völgyzáron át

---

⁷¹ KTB 895. tekercs, 7208520. felvétel.

⁷² KTB 895. tekercs, 7208521. felvétel.

⁷³ KTB 895. tekercs, 7208524., 7208533. felvétel.

⁷⁴ KTB 895. tekercs, 7208528–7208529. felvétel.

jusson ki a Paltinis-hágóhoz.⁷⁵ Poleli nem azonosítható. A G-vonal tervezett vonalvezetése és a „völgyzár” kifejezés azonban arra enged következtetni, hogy Palotailváról (Lunca Bradului) van szó. Ott volt ugyanis a 65. magyar határvadászcsoport 21/6. erődalosztálya által megszállt völgyzár a Maros völgyében. A Palotailva helységnevet, főleg telefonban vagy rádión, egy német anyanyelvű tiszt félrehallhatta Polelinek.⁷⁶

Mivel a Paltinis-hágót, mint a Vatra Dornei-i hídfő déli sarkpontját a Führer parancsa értelmében minden áron tartani kellett, Palotailvától az új védelmi vonalnak a község keleti szélén a Marosba torkolló Ilva-patak mentén kellett északkeletnek húzódnia a Kelemen-havasok gerincvonalán álló Pietrosz-csúcsig, majd onnan kelet-északkeletnek a Paltinis-hágóig. Grolman, aki 13-án jelölte ki pontosan a G-vonalat, alapvetően jóváhagyta Reinhardt javaslatát, azzal az eltéréssel, hogy az Buzaházánál nem délről érte el a Nyárádot, hanem Buzaházáig is a folyó vonalában húzódott a határon lévő Nyárádtőtől (Ungheni), ahol a Nyárád a Marosba ömlik. Nyárádremeténél (Eremitu) fordult északnak, s haladt tovább, ahogy Reinhardt javasolta.⁷⁷

Az F-vonalba történő visszavonulással a jobbszárnyon csupán a Kis-Küküllőtől délre egy olyan, 10-13 km széles sávot kellett feladni, ami Magyarhidegkút (Vidacut) és Bélavásár, illetve Korond (Corund) és Siklód (Siclod) között húzódott. A balszárnyon viszont fel kellett adni a Görgényi-havasok középső tömbjét, a Gyergyószék északi felét (Maroshévíz térségét) és a Borszéki-hágót. A G-vonalba való visszavonulással a 6. hadseregnek ki kellett írnie a Kis-Küküllő és a Nyárád közét, vagyis Marosszék déli felét, a Nyárád felső folyását, a Sóvidéket. A 8. hadseregnek fel kellett adni a Görgényi-havasok északi felét, a Maros völgyét Gödemesterháza–Palotailva között, s a Kelemen-havasok déli lejtőit a Pietrosztól keletre.

Szeptember 13-án az LVII. páncéloshadtest végrehajtotta arcvonalának visszavételét az E-vonalba. Komolyabb összecsapásra csupán Székelyudvarhelytől keletre, a Nagy-Küküllő menti Máréfalvánál (Satu Mare) került sor. A 8. hadsereg jobbszárnyán csak Gyergyóborszékenél, a Borszéki-hágóba keletről felvezető út mentén, illetve Ditrónál zajlott említésre érdemes harc, a hadsereg általában az E-vonalban állt.⁷⁸

Grolman 13-án adott parancsot az F-, majd a G-vonalra történő visszavonulásra, az F-vonalra a 14-ére, a G-vonalra 15-ére virradóra. A G-vonalban kellett bekapcsolódnia a védelembe a IX. magyar hadtestparancsnokságnak. A hadseregcsoport vezérkari főnöke e parancsot nem csak az érintett 6. és 8. német, hanem a 2. magyar hadsereg parancsnokságához és Greiffenberghez is továbbította.⁷⁹ Másnap megismételte parancsát, hogy az arcvonal visszavételét a G-vonalba a 6. és a 8. hadseregnek 15-ére virradóra végre kell hajtania. Ez új elemet is tartalmazott: Grolman intézkedett, hogy a 2. hadsereg arcvonalának balszárnyát a 6. hadsereg vegye át. Az utasítás nem tartalmazta a

---

⁷⁵ KTB 895. tekercs, 7208524. felvétel.

⁷⁶ Veress Lajos, *dálnoki*: Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945). I–III. k. München, 1973. (a továbbiakban: *Veress*) III. k. III/1. vázlat.

⁷⁷ KTB 895. tekercs, 7208534. felvétel.

⁷⁸ KTB 895. tekercs, 7208527. felvétel.

⁷⁹ KTB 895. tekercs, 7208534. felvétel.

két hadsereg új csatlakozási pontját. Mégis ismerjük: a hadseregcsoport 14-i napijelentése Marosbogátot (Bogata) a 6. hadsereg legnyugatibb pontjaként említi.⁸⁰

14-én az LVII. pánfélshadtest visszavonult az F-vonalba. Két helyen támadta jelentősebb csoportosítás: Erdőszentgyörgynél (Singeorgiu de Padure) és Makfalvánál (Ghindari), de nem sikerült betörniük az F-vonalba. A 8. hadsereg szintén visszavonult az F-vonalba. Az Abraham-csoportnál a Görgény-patak forrásvidékén Laposnyánál (Lapusna), a XVII. hadtestnél Maroshévíznél (Toplita) zajlottak komolyabb harcok. A XVII. hadtest egy harccsoportja csak 14-én este, sötétedés után adta fel Maroshévízt és vonult vissza a Maros mentén az F-vonalba, Marosgödeházig (Stinceni).⁸¹

A Kis-Küküllő felső folyásánál egy ponton az Abraham-csoport tovább vonult vissza, mint az F-vonal. Mivel a Görgényi-havasokból levezető úton több visszavonuló csapatrészt már nem érkezett, feladta a parajdi arcvonal-kiszögellést és Szováta déli, illetve keleti szegélyéig vonult vissza.⁸²

Szeptember 15-én az LVII. pánfélshadtest visszavonult a G-vonalba, egyúttal arcvonalának jobb szélső pontját Marosbogátig tolt ki, átfedve a Gruppe Siebenbürgen sávját. Arcvonalának bal szélső pontját az aznap kijelölt új bal hadsereg-sávhatárnak megfelelően (lásd a II. részben) Buzaházáig vette vissza. Komolyabb harctevékenységre csak Demeterfalvánál (Dumitresti) került sor. A 6. hadsereg ezzel jobbszárnyával elérte a Maros-vonalat, csak balszárnyával, Marosvásárhelytől délre és keletre maradt a G-vonalban.⁸³ A 8. hadsereg kiterjesztette jobbszárnyát Buzaházáig, s végrehajtotta a visszavonulást a G-vonalra. Eközben Nyáradremeténél (Eremitu) egy harcokocsikkal megerősített harccsoport betört a G-vonalba, majd a német felderítési jelentések szerint magától megállt. E jelentések mintegy 50 harcokocsiról számoltak be. Erős harctevékenység zajlott Parajdnál és Szovátnál, de ezek nem eredményeztek betörést a G-vonalba. A Görgényi-havasoktól északra számottevő összecsapás nem zavarta meg a G-vonalba történő visszavonulást.⁸⁴

A G-vonalon a következő alakulatok alakították ki az összefüggő arcvonalat: Marosvásárhelytől délnyugatra a Nyárad torkolatánál és Marosvásárhelytől délre a Nyárad északi partján az Erdély-csoport 8. SS lovashadosztálya, ettől Nyáradremetéig a Nyárad mentén a 6. hadsereg LVII. pánfélshadtestének 46. gyalghadosztálya, ettől északra a Birka- és a Görgény patak két oldalán a 8. hadsereg IX. magyar hadtestének 2. tábori póthadosztálya, tovább északnyugatnak a Görgényi-havasok nyugati lejtőin és a Maros két oldalán a XVII. hadtest 3. hegyihadosztálya, a Kelemen-havasokban és a Paltinis-hágó két oldalán 8. vadászadosztálya, s 27. magyar könnyűadosztálya.⁸⁵

---

⁸⁰ KTB 895. tekeres, 7208542., 7208544. felvétel.

⁸¹ KTB 895. tekeres, 7208538. felvétel.

⁸² KTB 895. tekeres, 7208542. felvétel.

⁸³ KTB 895. tekeres, 7208544. felvétel.

⁸⁴ KTB 895. tekeres, 7208544. felvétel.

⁸⁵ KTB 895. tekeres, 7208545., 7208562. felvétel; *Kálmán Dániel*: A m. kir. Honvédség a 2. világháborúban I-II. (a továbbiakban: KD) HL. Tanulmánygyűjtemény 2779. fsz. II. 265. o.

16-án a Központi Szállítás Vezetőség bekapcsolódott a kiürítésbe. „Csaba” fedőnévvel három héten át tartó vasúti szállítást indított el, a G-vonal mögött összetorlódott polgári menekültek evakuálására.⁸⁶

Szeptember 16-án a Honvéd Vezérkar 6. osztálya már nem takargathatta tovább az ország közvéleménye előtt a Székelyföld kiürítését. Az ezen a napon az MTI számára kiadott 32. számú hadijelentésben leírták, hogy: „A nagy kiterjedése miatt nehezen védhető Székelyföld-i határvonalról arcvonalunkat tervszerűen rövidebb vonalra vettük vissza. Az ellenséges támadásokat itt elhárítottuk.” A fogalmazáson – megítélésünk szerint – érezhető a német propagandaminisztérium hadijelentéseinek hatása.⁸⁷

Friessner 17-én a 6., majd a 8. hadsereg parancsnokságára repült és megbeszélte a két hadseregparancsnokkal, Maximilian Fretter-Pico tüzérségi tábornokkal és Otto Wöhler gyalogsági tábornokkal a kiürítés további menetét. Egyetértettek abban, hogy mivel a hadseregcsoport arcvonalán kiszögellés már nincs, a visszavonulást a közeli napokban nem szükséges folytatniuk, a már elfoglalt G-vonalat kell fő ellenállási vonalnak (HKL, Hauptkampflinie) tekinteni, a Maros-vonalat pedig második állásnak. A 8. hadsereg parancsnokságán folytatott megbeszélésen jelen volt Kovács Gyula vezérőrnagy, a IX. magyar hadtest parancsnoka is.⁸⁸ A döntésben több tényező játszott közre. A Székelyföld kiürítése a G-vonal elérésével gyakorlatilag befejeződött, az arcvonal kiegyenesedett, pontosabban nagyívű, enyhe kanyarral kötötte össze Marosvásárhely térségét északon a Vatra Dornei-i hídfővel. A G-vonal törés nélkül kapcsolódott a Marosvásárhelytől nyugatra lévő állásokhoz, nem volt sehol „zsák” az arcvonalban. A G-vonal Marosvásárhelytől északkeletnek Nyárádremetéig természetes akadály, a Nyárád job- (északnyugati) partján húzódott, tehát védhető volt, akár a Maros. Igaz, a Nyárád nem olyan széles, de sebesebb sodrású és partjai meredekebbek. Ha áttörik, ott van mögötte a Maros, amelynek vonalán a betört erők elretheszelhetők. A Maros mögött viszont természetes akadály nincs, csupán jól járható dombvidék.

A G-vonal Nyárádremetétől északra a Maros völgyéig (Palotailváig) húzódó szakasza nem víziakadály mentén épült ki, de ezt ellensúlyozta, hogy a Görgényi-havasok északnyugati oldalán a hegyek kedveztek a támpontszerű védelem kiépítésének. Ezen a szakaszon is igaz volt az, amit a Nyárád-menti szakasznál a Marosról, mint második vonalról vagy reteszállásról megállapítottunk.

Palotailvánál, ahol a G-vonal a Marost keresztelte, már korábban kiépült a magyar völgyzár. A völgyzár beillesztésével a védővonalba a G-vonal bal- (északi) szárnya összekapcsolható volt a Vatra Dornei-i hídfőállás jobb- (déli) szárnyával a Kelemen-havasokat a Beszterce-hegységtől elválasztó Paltinis-hágónál. Ha nem használják ki a palotailvai völgyzárát, akkor az Erdély belsejéből érkező védővonal csak a Kelemen-havasok nyugati nyúlványaitól északra, a Borgói-hágónál érte volna el az Árpád-vonalat, s csak ott kapcsolódhatott volna a Vatra Dornei-i hídfőálláshoz. A Borgói-hágótól keleti irányban lefelé a Beszterce völgye vezet, amelyik Vatra Dornei-n folyik keresztül, egy ilyen megoldás tehát megkérdőjelezte volna a hídfő tarthatóságát.

---

⁸⁶ Kszv. napló 3672. o.

⁸⁷ Hadijelentések 686/b. o.

⁸⁸ KTB 895. tekercs, 7208558. felvétel.

Közrejátszott a döntésben, hogy szeptember közepére világossá vált a szovjet szándék: a 2. Ukrán Front súllyal nyugati szárnyán kívánja támadását folytatni. Ezt jelezte az élénkülő szovjet harctevékenység az erdélyi hegyek nyugati kijáratainál, tehát a 3. magyar hadsereg hadműveleti területén, illetve az, hogy bent Erdélyben a hadműveleti szintű áttörést Torda térségében erőltetik, s nem attól keletre. Persze voltak támadások a Marosvásárhelytől keletre húzódó G-vonalon is, de érzékelti lehetett, hogy azokat nem a 2. Ukrán Front főerői indítják.

Emlékirataiban Friessner nem ír konkrétan a visszavonulás leállításáról a G-vonal elérését követően, azt azonban kiemeli, hogy a hadműveletek súlypontja szeptember második felében a hadseregcsoport nyugati szárnyára tolódott el.⁸⁹

Volt egy politikai jellegű oka is a visszavonulás leállításának: a székely katonák dezertálása, amelyről Friessner is panaszkodik emlékirataiban. A székelyek jó része ugyanis, amikor ki kellett üríteni szülőföldjét, hátramaradt. A székelyek dezertálása nem volt más, mint hazaszökés a szülőfaluba a család megvédésének szándékával. A kérdés elemzése külön dolgozat témája lehetne. Csak utalunk rá, s megemlítjük, hogy dezertálásuk szeptember közepén már a hadseregcsoport naplójába is súlyozottan került be.⁹⁰

A székelyek dezertálása nem csupán a német anyagokban jelenik meg. Nem lehet ezt a kérdést a német tábornokok által a vereségek indoklására kreált (egyik) oknak tekinteni, még akkor sem, ha jelentőségét kissé eltúlozzák. A probléma valós jellegére utal, hogy a Honvéd Vezérkar is foglalkozott azzal, s október 2-án egy külön anyagot is készített a Kormányzó Katonai Irodájának vezetője és a honvédelmi miniszter számára az „Egyes székely zlj-aknál előfordult tömeges szökésekről...”⁹¹ A német hadvezetés nem ismerhette a székelyek lelki sajátságait, csak azt érzékelte, hogy a Székelyföld kiürítésével párhuzamosan hirtelen megnő a dezertőrök száma. A visszavonulás leállítását az szándék is vezérelte, hogy ne csökkenjen tovább az erdélyi magyar csapatok harcértéke. A visszavonulás szeptember 17-i leállítása azt is jelentette, hogy két Maros-menti város, Marosvásárhely és Szászrégen nem kerül (egyelőre) közvetlenül az első vonalba. A további visszavonulás azonnali kiürítésükkel járt volna, ami a fenti szándékkal ellentétesen ható tényezőt jelenthetett.

Nem csupán a német tábornokok emlékirataiban találkozunk a magyar katonák harcértékére vonatkozó negatív megítéléssel. Fordítottja is előfordul. A Dél-Ukrajna Hadseregcsoport Romániából történt visszavonulásának időszakában hasonlóan lesújtó véleményeket is olvashatunk egyes magyar katonai vezetők tollából. Vidos Géza vezérőrnagy, a II. magyar hadtest műszaki parancsnoka szeptember 2-án azt jegyezte be naplójába, hogy „...sok dolgom van a németekkel, akik tömegesen, pánikszerűen

---

⁸⁹ Friessner 128–131. o.

⁹⁰ KTB 895. tekercs, 7208556. felvétel; KD-II. 267. o. Ez nem harcértékbéli probléma volt, ameddig ugyanis a határokat kellett tartani, a székely zászlóaljok kiválóan harcoltak. A dezertálás fő okát abban látjuk, hogy a székely emberek az átlagosnál erősebben kötődtek szülőföldjükhöz.

⁹¹ Vkf. 1.o. napi intézkedések (a továbbiakban: Intézkedések). HL Vkf. 1.o. 304/a. doboz, 262. o., a vonatkozó irat száma: 1218./Föv.hdm.-44X.2.

»vonulnak« nyugat felé [...] menjenek, ha már annyira a »Reichet« akarják megvédeni, minél messzebb – az ilyen demorizált (sic!) csűrhe nekünk úgysem használ!”⁹²

Harcok Észak-Erdélyben szeptember közepétől az októberi visszavonulásig

A Székelyföld kiürítését követően a 6. és 8. német hadsereg arcvonalán lefolyt harcok a tordai csata lefolyásával nem voltak közvetlen kapcsolatban. Kivételt képez Marosvásárhely–Szászrégen térsége, mivel egy ott bekövetkező szovjet áttörés veszélyeztethette volna a 2. magyar hadsereg balszárnyát és/vagy hátát. A 3. magyar hadsereg tevékenységével nem foglalkozunk, noha az aradi csata ebbe az időszakba esett.

Szeptember 9-én a 8. hadsereg XVII. hadteste megkezdte arcvonalának visszavonását a balszárnyon az Árpád-vonalba, ezzel az utolsó moldvai területek kiürítését.⁹³ Az elszakadó hadmozdulat lassan haladt, Vatra Dorneit, a magyar határ előtti utolsó román várost a 8. német vadászadosztály október 1-jén adta fel az 50. szovjet lövészhadtest 159. gárda-megerődített körlettel szemben.⁹⁴ A halogatásban nem kis szerepet játszott, hogy a város környékén a német hadiipar számára fontos mangánérc-bányák voltak, s hogy Hitler Friessnernek 10-én még a mangánmezők minden áron való tartásáról („unter allen Umständen zu halten”) tartott kiselőadást. Friessner érvei az arcvonal-kiszögellés veszélyességéről és az ércbányászat már megtörtént beszüntetéséről leperegtek a Führerről, aki negligálta az OKH 8-án adott engedélyét a terület kiürítésére. Igaz, ekkor még 16 500 t kibányászott érc várt elszállításra. A kőtelhúzás két hétig tartott, Hitler a végleges engedélyt a visszavonulásra 23-án adta meg.⁹⁵

Szeptember 10-én a 8. hadsereg vezérkari főnöke, Reinhardt vezérőrnagy jelentette a hadseregcsoport parancsnokságának a körzet megtartására tervezett új főellenállási vonalat. Ez a Tölgyesi-szorost védő állásoktól északra vált el az Árpád-vonaltól, az 1355 m-es Paltinis-hágó alatti, román területen lévő Paltinis falun keresztül a Vatra Dorneitől felvezető keskenynyomközű vasút mentén a Beszterce-hegységet a Kelemen-havasoktól elválasztó Paltinis-patak völgyében húzódott Cozanestiig, onnan Sunatoriig a Beszterce völgyében, majd északra a Glumalau-hegy keleti lábainál Hosszúmezőig (Cimpulung-Moldovenesc), tovább a Cimpulung-hágón át Vatra Moldoviteiig, majd északnyugatra a Moldovita völgyében, végül annak forrásvidékétől Szeletinig (Seljatin), ahol az Észak-Ukrajna Hadseregcsoportba tartozó 1. magyar hadsereg állásai kezdődtek. A XVII. német hadtest arcvonalszakasza így 30-35 km-rel meghosszabbodott ahhoz képest, mintha az Árpád-vonalban védekezett volna.⁹⁶ Reinhardt egyidejűleg kérte Grolmant a

---

⁹² Vidos Géza: Világháborús emlékeim – III. 1944. márc.–szept. Hadtörténeti Múzeum Adattára, Kézirattár 535–89. (a továbbiakban: Vidos) 32. o.

⁹³ KM-XI. 21. o.

⁹⁴ AR 73. o.

⁹⁵ Friessner 122. o.; KTB 895. tekercs, 7208518. felvétel.

⁹⁶ KTB 895. tekercs, 7208507., 7208518. felvétel.

visszavonulás engedélyezésének mielőbbi kieszközlésére az Árpád-vonalra, illetve addig is a hadtest megerősítésére a 27. magyar könnyűhadosztály harcbevételét.⁹⁷

A hídfő északi szakaszán kijelölt vonal megszilárdítása nem sikerült. A 54. szovjet gárda-megerősített körlet Vama felől a Moldova völgyében előretörve már 11-én elfoglalta Hosszúmező városát. Ezt elősegítette, hogy Statioara felől a 3. román határőrezred átkelt a Ráró-hegy északi lejtőin, s a 3. német hegyihadosztály vonala mögött leereszkedett a Moldova völgyébe. 14-éig a szovjet–román erők kijutottak a Vatra Dorneitől 10 km-re északra az Aranyos-Beszterce menti Jakobényig (Iacobeni).⁹⁸

Tíz napra a XVII. hadtest arcvonala északon az Aranyos-Beszterce Jakobény feletti 7-8 km-es szakaszán, onnan északkeletre a Moldova völgyében Breza alatt, majd a Moldovát keletről szegélyező hegyek lábainál szilárdult meg. 22-én a 3. határőrezred felújította támadását, s elfoglalta a Moldova völgyének Breza környéki szakaszát. Másnap az 54. gárda-megerősített körlet csatlakozott a támadáshoz, s 24-én hajnalig birtokba vette a Moldova forrásvidékét. 24-én estére együtt elérték, 25-én elfoglalták Cirlibabát és Radnalajosfalvánál (Cirlibaba-Nou) átlépték a magyar határt. A 9. magyar határvadászdandár arcvonala a Borsai-hágóhoz felvezető Aranyos-Beszterce völgyét délnyugatról szegélyező Omu- és Rotunda-hegy keleti lejtőin szilárdult meg, az Omu előtt nem messze az Árpád-vonaltól, még román területen, ám a Rotunda előtt már a magyar oldalon. 29-én a 3. román határőrezred elérte a Borsai-hágót.⁹⁹

13-án az 50. szovjet lövészhadtest 159. gárda-megerősített körlete elérte a Paltinis-hágót a hídfő déli szárnyán, betörést azonban nem sikerült kiharcolnia. Támadását csak 29-én tudta felújítani, mikor a XVII. hadtest német 8. vadász-, 3. hegyi- és magyar 27. könnyűhadosztálya megkezdte a visszavonulást. Ezen a napon a szovjet magasabbegység elfoglalta a Beszterce felső folyását Panaci–Cozanesti–Crucea között, október 1-jén pedig bevonult Vatra Dornei-be.¹⁰⁰

Szeptember 28-án Grolman intézkedett, hogy a 8. hadsereg vezényeljen át csapatrészeket a Kolozsvár–Nagyvárad közötti rés lezárására. (E rés nem keletkezett, itt eleve nem voltak német alakulatok, csak magyar határvadászok). Reinhardt azt válaszolta, hogy a Vatra Dornei-i hídfő feladása nyomán lerövidülő északi arcvonalszakasról elvont erőkkel hajtja végre a parancsot.¹⁰¹

Láttuk, hogy az Erdélyben harcoló csapatok támogatására a német hadvezetés számottevő erőt szándékozott küldeni, ám ezek nagy részét előbb Budapest körzetébe vezényelték, s hogy a III. páncéloshadtest-parancsnokság és 23. páncélosadosztály átengedésére a Dél-Ukrajna Hadseregcsoportnak csak szeptember 12-én került sor.¹⁰²

Grolman már 11-én intézkedett a III. páncéloshadtest-parancsnokság, a 23. páncélosadosztály, a 22. SS-lovashadosztály, a 109. és 110. páncélosdandár, valamint a 4. SS- páncélgránátos-hadosztály, illetve a későbbiekben a 18. SS-páncélgránátos-

---

⁹⁷ KTB 895. tekercs, 7208507. felvétel.

⁹⁸ AR 73. o.

⁹⁹ AR 73. o.

¹⁰⁰ KTB 895. tekercs, 7208527. felvétel; AR 73. o.

¹⁰¹ KTB 895. tekercs, 7208666. felvétel.

¹⁰² Friessner 125. o.

hadosztály gyülekezésére Nagyvárad térségében és attól északra. A csoportosítás lehetséges bevetését Kolozsvár vagy Nagyvárad körzetében jelölte meg, mindkét esetben támadóan. Intézkedését megküldte Greiffenbergnek, a 2. magyar és a 6. német hadsereg parancsnokságának. Grolman azért vett bátorságot az előzetes intézkedés kiadására, mert, mint a hadseregcsoport napijelentésében olvashatjuk, jó jelnek tekintette Vörös másnapi látogatását a Führernél, s számított Hitler engedélyének elnyerésére.¹⁰³

Greiffenberg 11-én este még arról tájékoztatta Grolmant, hogy az OKH Magyarország német szövetségi rendszerben való benttartásának érdekében szükségesnek ítéli a III. páncéloshadtest-parancsnokság és a 23. páncélosadosztály visszatartását Budapest körzetében. Grolman fél órával később visszahívta az OKH-t és a hadseregcsoport katonai feladatának hangsúlyozásával kérte a rendelkezésre bocsátás lehetőségének ismételt megvizsgálását. Az OKH 1. hadművelési tisztjétől egy választ és egy ígéretet kapott: egyelőre tartsa magát a fenti utasításhoz, de a kérdést megvizsgálják, s másnap táviratot kap annak rendezéséről.¹⁰⁴

13-án Hitlertől újabb utasítás érkezett a hadseregcsoport parancsnokságához: megerősítette a fenti parancsnokság és alakulatok átadását a hadseregcsoportnak, egyben elrendelte támadólagos alkalmazásukat a 2. magyar hadsereg arcvonalszakaszán keresztül a Vöröstorony- és a Szurdok-szoros lezárására. A IV. magyar hadtestnek megszabta Arad, a 4. SS-páncélgránátos hadosztálynak Temesvár elfoglalását, majd tovább támadását délkeleti irányban. Az idő alatt adta ki utasítását, amíg Friessner Breslauba (Wróclaw) repült, ahonnan 14-én tért vissza Rastenburgba.¹⁰⁵

Ez a már meghaladott elképzelések felújítását jelentette, hiszen lezajlott a 2. magyar hadsereg és a Gruppe Siebenbürgen visszavonulása, s befejezéséhez közeledett a Székelyföld kiürítése. A hadseregcsoport parancsnoksága igyekezett is ezt lehetőségei szerint interpretálni. Friessner 15-én délelőtt vezetési értekezletet tartott, amelyen részt vett a 6. és 8. német hadsereg, a Gruppe Siebenbürgen, a III. páncéloshadtest parancsnoka, a hadseregcsoport mögöttes hadművelési területének parancsnoka, a hadseregcsoport vezérkari főnöke, 1. és 3. hadművelési tisztje és főszállásmestere. Elgondolkodtató, hogy a 2. magyar hadsereg parancsnokát nem hívta meg.

Friessner beszámolt a Führernél tett látogatásairól, első megbeszéléséről Hitlerrel, illetve a Honvéd Vezérkar főnökének jelenlétében tartott vezetői értekezletről. Ezt követően vázolta a hadseregcsoport elkövetkező harctevékenységét: a harcok súlypontja Kolozsvár térségében várható, ezért ott kell gyülekeznie s onnan kell harcba lépnie Breith (a III. páncéloshadtest parancsnoka) csoportjának. S most jön a lényeg. Figyelemre méltó, ahogyan Friessner szinte diplomáciai nyelvezetbe illően adta tovább a Führer támadási parancsát. A III. páncéloshadtestnek szét kell zúznia a térségben tartózkodó szovjet–román csapatokat, *ezt követően* („nach Zerschlagen der russ.-rum. Kräfte...”) kell birtokba vennie a Déli-Kárpátok hágóit („...die Karpatenpässe wieder in die Hand zu nehmen”). A jelenlévők mindegyike tudta, hogy a rendelkezésre álló erővel legjobb esetben is csak a helyzet stabilizálása várható, a Kárpátokon belül álló szovjet–román

---

¹⁰³ KTB 895. tekercs, 7208513. felvétel.

¹⁰⁴ KTB 895. tekercs, 7208514. felvétel.

¹⁰⁵ KTB 895. tekercs, 7208529–7208530., 7208539. felvétel.

hadseregek szétverése semmiképpen, vagyis nem kerül sor a hadművelési szintű támadásra.

Friessner bejelentette a 6. német és a 2. magyar hadseregből álló Armeegruppe Fretter-Pico megalakítását is, szó szerint a 2. magyar hadsereg alárendelését a 6. német hadseregnek („die 2. ung. Armee der 6. Armee unterstellt werde...”), valamint a XXIX. német és IV., VII. magyar hadtestből álló csoportosítás kialakítását Nagyvárad térségében, a 6. hadsereg-parancsnokság alárendeltségében (ezeket a II. részben mutattuk be). Végezetül megbeszélést folytattak a korábban szétvert német alakulatok újjászervezéséről, az ellátás helyzetéről és a népi németek problematikájáról.¹⁰⁶ Az értekezlet után Friessner a 2. hadsereg parancsnokására repült, hogy megbeszélje Veressel az Armeegruppe Fretter-Pico megszervezését.¹⁰⁷

Grolman esti távirati intézkedése a délelőtti értekezleten elhangzottakat tükrözte. Tartalmazta a támadási parancsot a III. páncéloshadtest számára a Déli-Kárpátok hágóinak visszafoglalására, de hangsúlyozta, hogy mivel a harcok súlypontja Kolozsvár térségében várható, s hogy a szovjet–román erők éppen támadásban vannak, a fő feladat az elért Aranyos–Maros-vonal megerődítése és védelmi harccal a támadók oly mérvű meggyengítése, hogy lehetségessé váljon az átmenet a támadásba, hiszen a fő feladat, mint azt a Führerweisung meghatározta, a hágók birtokbavétele.

Az általános feladatszabás után meghatározta, hogy a 6. hadsereg (már beleértette a 2. hadsereget is) feladata az Aranyos–Maros-vonal, valamint a G-vonal déli szektora, a 8. hadseregé a G-vonal északi szektora és a Vatra Dornei-i hídfő tartása. A Breith-csoport (Pz.Gruppe Breith) számára gyülekezést rendelt el Kolozsvár térségében, majd („dann”, s nem „sofort”) a 23. páncélos- és a 22. SS-lovashadosztállal, a 6. hadsereg mozgatható részeivel és a 109. és 110. páncélosdandárral támadó harctevékenységgel a szovjet–román erők szétzúzását Nagyszeben körzetében, s a Déli-Kárpátok lezárását. A tervezett, ám meg nem alakult hadtestcsoport (Korpsgruppe XXIX: XXIX. német, IV. és VII. magyar hadtest, 4. SS-páncélgránátos hadosztály) számára ugyancsak támadó harc feladatot szabott meg: Lugos és Belényes térségén át kellett kelet–délkeleti irányban támadnia, lezárnia a Déli-Kárpátok nyugati hágóit, s a Fretter-Pico-seregcsoporttal Gyulaféhevár körzetében kellett felvennie az összeköttetést.¹⁰⁸

Hogy Grolman már nem számolt a Déli-Kárpátok lezárásával, bizonyítja a 15-i reggeli helyzetájékoztatón elejtett megjegyzése. Ekkor már ismerhette a hadseregcsoport parancsnokának nem sokkal később, a vezetési értekezleten elmondott áttekintését és feladatszabásának lényegét. Azt a megjegyzést tette a 6. hadsereg vezérkari főnökének, hogy a Maros-állásnak egyben téli állásnak kell lennie („Der Chef d.gen.St. betont, dass die Maros-Stellung [...] Winterstellung werden müsse”).¹⁰⁹

Hitler szeptember 12-i engedélye nyomán másnap a Központi Szállítás Vezetőség német kérésre megváltoztatta a 23. páncélosadosztály szállítási irányát. Az új

---

¹⁰⁶ KTB 895. tekercs, 7208546–7208547. felvétel.

¹⁰⁷ KTB 895. tekercs, 7208547. felvétel.

¹⁰⁸ KTB 895. tekercs, 7208548. felvétel; a vonatkozó intézkedés száma: H.Gr. Südukraine Ia Nr. 138/44. g.Kdos. Chefs.

¹⁰⁹ KTB 895. tekercs, 7208549. felvétel.

kirakóközvet Kolozsvár, illetve a közelében lévő, harcokcsik kirakására alkalmas vasútállomások lettek. A „Selma” fedőnevű szállításra az „igen sürgős” jelzés került, s meghatározták, hogy naponta 20 szerelvényt továbbítsanak.¹¹⁰ 15-én Kolozsvárra érkezett a 23. hadosztályt szállító első vonat,¹¹¹ s a III. páncélos hadtest parancsnoksága is beérkezett a városba, ahol berendezte törzsszállását.¹¹² A szállítás ütemére jellemző, hogy 18-án 36 olyan szerelvény rakott ki, amely a 23. hadosztályt hozta.¹¹³ A III. páncélos hadtest 19-én lépett be a hadseregcsoport (közvetlen) alárendeltségébe.¹¹⁴

Ezen a napon megtörtént a pontos feladatszabás a III. páncélos hadtest, valójában a 23. páncélos hadosztály számára: a Maroskece (Chetani)–Marosludas (Ludus) terepszakaszról kellett harcba lépnie Felvinc (akkor Vintul de Sus, ma Unirea) irányába. Az Armeegruppe Fretter-Pico vezérkari főnöke azonban este jelentette, hogy a hadosztály összevonása nem fejeződött be, 20 harcokcsi még szállítás alatt áll, kevés az üzemanyag (360 köbméterre volna szükség), s hogy megítélése szerint a hadosztály készenléti állapotát a támadáshoz 23-ánál korábban nem éri el. Friessner elfogadta a 23-i dátumot, de jelezte, hogy a már harcokész részeknek fel kell vonulniuk a védővonal mögé, hogy egy esetleges nagyerejű szovjet támadás esetén (ami akár már másnap várható) bevethetők legyenek. Éjfél után, tehát már 20-án Friessner jelentette az OKH hadműveleti osztályának, hogy a Breith-csoport támadása előreláthatóan 23-án indul meg.¹¹⁵

A jelzett német seregtestek nem mindegyike került Kolozsvár térségébe és a III. páncélos hadtest-parancsnokság alárendeltségébe. A hadihelyzet alakulásának következtében az OKH hadműveleti osztályának vezetője 16-án reggel táviratilag úgy intézkedett, hogy a 22. SS-lovashadosztályt Nagyvárad körzetébe kell irányítani.¹¹⁶ Nem szállították Erdélybe a 109. és 110. páncélos dandárt sem, ezeket a 13. páncélos- és a Feldherrnhalle páncélgránátos-hadosztály újjászervezéséhez használták fel.¹¹⁷

Szeptember 16-án a szovjet–román csapatok több ponton betörték a G-vonalba. Marosvásárhelytől délnyugatra Lőrincfálvánál (Leordeni) a román 1. lovas- és 6. kiképző gyaloghadosztály közös harcsoportja átkelt a Nyáradon és az északi parton elfoglalta Káposztásszentmártont (Nicolesti). A 2-4 km-es betörést a 8. SS-lovashadosztály elreteszelte. Marosvásárhelytől keletre, Backamadarasnál (Pasareni) az 1. román hegyihadosztály foglalt hídfőt, s foglalta el a falut. Másnap ideérkezett a 78. szovjet lövészhadosztály is. A 46. gyaloghadosztály a betörést elreteszelte.¹¹⁸

A 2. tábori póthadosztály arcvonalán 16-án két helyen kellett és sikerült betörést elreteszeln. Nyáradremeténél (Eremitu), ahol a G-vonal elvált a Nyárádtól, a 103. román

---

¹¹⁰ Kszv. napló 3649. o.

¹¹¹ KTB 895. tekercs, 7208548. felvétel.

¹¹² KTB 895. tekercs, 7208546. felvétel.

¹¹³ Kszv. napló 3689. o.

¹¹⁴ KTB 895. tekercs, 7208571. felvétel.

¹¹⁵ KTB 895. tekercs, 7208575–7208576., 7208583–7208584. felvétel.

¹¹⁶ KTB 895. tekercs, 7208253. felvétel.

¹¹⁷ KTB 895. tekercs, 7208256. felvétel.

¹¹⁸ KTB 895. tekercs, 7208553. felvétel; AR 81. o.

hegyihadosztály sikertelenül próbálkozott az előretöréssel a szászrégeni műút tengelyében. Ettől délre a 72. szovjet gárda-lövészadosztály átkelt a Nyárádon, birtokba véve Nyárádköszvényest (Matrici) és Miházát (Calugareni). A betörés mélysége nem haladta meg az 5 km-t, de előrevetítette a nyárádremetei arcvonal-kiszögellés kiürítését. Ettől északra a 6. gárda-lövészadosztály tört be 5 km-re a vonalakba, s foglalta el Görgényorsovát (Orsova) és Kincsesfőt (Comori).¹¹⁹

17-én a 78. szovjet lövészadosztály a Marosvásárhelytől délnyugatra a segesvári út mentén Ákosfálvánál (Acatari) betört a 8. SS-lovashadosztály és a 46. gyaloghadosztály csatlakozásánál. Nem jutott messzire a Nyárád jobb partjától, de a szovjet hídfő veszélyesen közel volt az előző nap foglalt backamadarasihoz. A német ellenlökés gyorsan ki is bontakozott, s a szovjet hídfőt sikerült még aznap felszámolni.¹²⁰

Az előző napi reteszállásokat Nyárádremete két oldalán megerősítették, így nem kellett kiüríteni a nyárádremetei arcvonal-kiszögellést. Görgényhodáknál (Hodac) a 6. szovjet gárda-lövészadosztály 5 km mély betörést harcolt ki a 2. magyar póthadosztály jobb szárnyán, a Görgény-patak északi partján. A betörést súlyos veszteségek árán sikerült Kásva (Casva) előtt elreteszelni, a 68. határ vadászcsoport parancsnoka, Radnóczy László ezredes is elesett.¹²¹

A 2. tábori póthadosztály arcvonalán bekövetkezett három nagyobb betörés nyomán, noha azok elreteszeltettek, Friessner 17-én este táviratban kérte Greiffenberget, hogy kezdeményezze a Honvéd Vezérkar főnökénél Czlenner Imre vezérkari ezredes felváltását. Arra is hivatkozott, hogy vele Kovács Gyula altábornagy is elégedetlen („...auch der Kommandierende General des IX. ung. A.K. nicht für geeignet halte...”). Az intervenálás nyomán Czlenner Dobák Dénes vezérkari ezredes váltotta fel.¹²²

Szeptember 18-án az LVII. páncélos hadtest arcvonalán sikerült felszámolni a backamadarasi hídfőt, illetve elhárítani a szovjet-román támadásokat Demeterfálvánál (Dumitresti) és Nyárádszentmártonnál (Mitresti). A 8. hadsereg jobbszárnyán az Abraham-csoport támadásokat vert vissza Deményházánál (Damieni).¹²³

Súlyos helyzet alakult viszont ki a Nyárád és a Görgény-patak között. A 72. szovjet gárda-lövészadosztály kitört a három napja foglalt nyárádköszvényesi hídfőből, s elérte a Soropháza (Serbeni)–Görgéynádas (Oláhnádas, Nadasa)–Jobbágytelke (Simbria) vonalat, hátába kerülve a 46. német gyaloghadosztály nyárádremetei arcvonal-kiszögellést védő balszárnyának, megnyitva az utat a 103. román hegyihadosztály előtt, amely a szászrégeni út tengelyében szintén Soropházáig jutott. A 6. szovjet gárda-lövészadosztály észak felé Görgényüvegcsűrre (Glajarije) terjesztette ki a 2. tábori póthadosztály arcvonalszakaszán előző nap foglalt hídfőjét. Ezzel a Nyárád-menti Miházától fel a Görgény-pataktól északra fekvő Görgényüvegcsűrre egyesítették betöréseiket, s a 2. póthadosztály 22 km szélességben, Szászrégennek szemben kiszorult a G-vonalból. Ez előrevetítette a IX. hadtest visszavételét a Maros mögé. A 8. hadsereg

¹¹⁹ KTB 895. tekercs, 7208553. felvétel; AR 79. o.

¹²⁰ KTB 895. tekercs, 7208558. felvétel; KM-X. 44. o.

¹²¹ KTB 895. tekercs, 7208558. felvétel; KD II-265/a. o.

¹²² KTB 895. tekercs, 7208560-7208561. felvétel.

¹²³ KM-XI. 47. o.; KTB 895. tekercs, 7208564. felvétel.

parancsnoka elrendelte a XVII. hadtest bal szárnyán a 3. hegyihadosztály sávjának kiterjesztését Görgényüvegcsúrig a 2. póthadosztály „rovására”.¹²⁴

19-én nagyobb szovjet–román támadás nem indult, annál több visszavert zászlóalj-ezred erejű támadást jegyeztek fel a német napijelentésekben: a 8. SS-lovashadosztály sávjában Maroscsapónál (Cipau), a 46. gyaloghadosztályében a Marosvásárhely–Segesvár út két oldalán Ákosfalvánál (Acatari), Demeterfalvánál, Csíkfalvánál (Vargata) és Görgénynádasnál. A 46. német gyalog- és a 2. magyar póthadosztály megszilárdította a reteszállást a két hadosztály csatlakozásánál az előző napi betöréssel szemben Jobbágytelke–Görgénynádas vonalában, illetve a 2. tábori póthadosztály balszárnyán Görgényhodák (Hodac) térségében. A Görgényüvegcsúrtól északra előző nap keletkezett rést nem sikerült lezárni, noha a 3. német hegyihadosztály ellenlökést indított a község visszafoglalására.¹²⁵

20-án a 8. hadsereg sávjában jelentősebb harcok nem folytak. A 103. román hegyihadosztály Szászrégentől délkeletre elfoglalta Soropházát (Serbeni), de ezzel csupán 2-3 km-rel jutott közelebb a városhoz a Maros felé folyó Birka-patak két oldalán. A 3. hegyihadosztály balszárnya megteremtette az összeköttetést a 2. póthadosztály jobbszárnyával Görgényüvegcsúrnél (Glajarie), ezzel a IX. magyar és a XVII. német hadtest között lezárták az előző napokban keletkezett hézagot.¹²⁶

21-én a 78. szovjet lövészadosztály ismét a Segesvár–Marosvásárhely út közelében támadott. Két zászlóaljjal Nyárádszentbenedeknél (Murgesti) átkelt a Nyárádon, az északi partjon elfoglalta a falut. Estig a XXIX. hadtest 8. SS-lovashadosztálya a szovjet csapatokat a falu északi széléig szorította vissza. A 8. SS-lovas- és a 46. gyaloghadosztály között ezen a napon megjelentek a 4. német hegyihadosztály és a Gruppe Winkler részei (Max Winkler vezérőrnagy szeptember 5. óta az újjászervezés alatt álló 15. gyaloghadosztály megbízott parancsnoka volt). A 46. gyaloghadosztály Marosteleknél (Oláhtelek, Teleac) elhárította a 72. szovjet gárda-lövészadosztály támadásait. Eredménytelenek maradtak a 6. gárda-lövészadosztály támadásai is Szászrégentől keletre a 2. póthadosztály ellen a Fehér, a Birka, és a Görgény patak völgyében. A Maros völgyében viszont a palotailvai völgyzárát a 24. gárda-lövészhadtest jobb szárnya (81. gárda-lövészadosztály) északkeletről átkarolta.¹²⁷

22-én megélénkültek a harcok Marosvásárhely–Szászrégen térségében. A 8. SS-lovashadosztály több ezred-zászlóalj-erejű támadást hárított el Marosbogátnál (Bogata), Maroscsapónál (Cipau), Malomfalvánál (Moresti), Káposztásszentmiklósnál (Nicolesti) és Nyárádszentbenedeknél (Murgesti). A német napijelentésben Ilomfalva áll, ami nem azonosítható. Malomfalva viszont Maroscsapó és Káposztásszentmiklós között fekszik, s a nyugat–keleti felsorolás éppen e kettő között említi. A román források szerint a 4. román hadsereg Maroscsapó és Radnót (Iernut) között két hadosztállyal (a gépesített-hadtest 9. és a 6. hadtest 11. kiképző gyaloghadosztályával) átkelt a Maroson, s Maros-

---

¹²⁴ KM-X. 47. o.; KTB 895. tekercs, 7208564. felvétel; AR 81. o.

¹²⁵ KTB 895. tekercs, 7208570. felvétel; KM-XI. 50. o.

¹²⁶ KTB 895. tekercs, 7208579. felvétel; KM-XI. 52. o.

¹²⁷ KTB 895. tekercs, 7208586–7208587. felvétel; KM-XI. 55. o.; AR 78–79. o.

orbót (Oarba de Mures) elfoglalva 5 km széles, 2 km mély hídfőt foglalt a folyó jobb (északi) partján, Marosorbó és Maroslekenca (Lechinta) között.¹²⁸

Mivel a 4. román hadsereg harcait leíró román forrás igen részletes, s más dátumaiban megegyezik a német-magyar források időpontjaival, nem tételezzük fel róla a tévedést egy 5x2 km-es hídfő kérdésében. A magunk részéről a maroscsapói hídfő esetében a német napijelentést kezeljük kritikával, s a románt fogadjuk el. A XXIX. hadtest arcvonalszakaszán 22-én a hadseregcsoport napijelentése ír még egy 2 km mély betörésről Kerelőszentpálnál (Sinpaul), amit viszont a román forrás nem említ. Lehetséges, hogy ez a fenti, a román anyagban leírt betörés, csak valaki elérte a helységnevet: Sinpaul és Cipau kiejtése nem sokban különbözik.¹²⁹

Szászrégentől keletre a 24. szovjet hadtest szintén felújította támadását. A 46. gyaloghadosztály bal szárnyán a 72. gárda-lövészadosztály Jobbágytelek (Simbrias) irányából betört a védelembe, elfoglalta Marosteletket és elérte Magyarpéterlakát (Petrilaca de Mures). A 103. román hegyihadosztály a 46. gyalog- és a 2. póthadosztály csatlakozásánál elfoglalta Görgénynádas (Oláhnádas, Nadasa) és Hétbükköt (Habie). A 6. gárda-lövészadosztály a 2. póthadosztály védelmébe tört be a román páncéloscsoport 30–35 harcokcsijával, elfoglalta Görgénykakucsot (Cacuciu) és elérte Alsóbölkény (Beica de Jos)–Libánfalva (Ibanesti) vonalát.¹³⁰ A 24. szovjet hadtest szeptember 22-i betörés-sorozata sokkal jelentősebb volt, mint azt a néhány község elvesztése mutatná. A három hadosztály ugyanis a Birka- és a Görgény-patak mentén futó főútvonalak tengelyében 10-12 km szélességben szétzilálta a G-vonal mögötti reteszállásokat, 7-8 km-re megközelítve Szászrégent. Északról hozzászámítva a Görgény-patak és Görgényüvegcsűr közötti 7 km-t, Szászrégentől keletre a G-vonal védelmi rendszere közel 20 km szélességben a hadművelési mélységben is megroppant, s helyreállítására a rendelkezésre álló erőkkel nem volt lehetőség. A szovjet–román csapatok számára lehetővé vált, hogy nyugat felé Szászrégentnél elérjék a Marost, vagy délnyugatnak fordulva oldalról felgöngyölítsék a Nyárad-vonalat, egyidejűleg északkeletnek fordulva a 3. német hegyihadosztály vonalait is Görgényüvegcsűr és Palotailva között. A XVII. hadtest védősávjában a 3. hegyihadosztály ellenlökésével sikerült tisztázni a helyzetet a palotailvai völgyzártnál. Északon, a 8. vadászadosztály és a 9. határvadászdandár sávjában ugyancsak mozgásba lendült az arcvonal, mint leírtuk.¹³¹

23-án a hadseregcsoport jelentésében leírják a betörést, amit a 4. román hadsereg anyaga alapján előző napra tettünk. A Maros mentén kialakult helyzet nyomán a XXIX. hadtestparancsnokság leszűkítette a 8. SS-lovashadosztály sávját a Marosludas–Nyárad-torkolat szakaszra, arcvonalszakaszát Marosvásárhelytől délre, a torkolat és a segesvári út között a Gruppe Winkler vette át. Itt, Lőrincfalva (Leordeni) és Nyáradkarácsony (Crachinesti) között tört be a védelembe a 6. román kiképző gyaloghadosztály. A 69. magyar határvadászcsoport a betörést a községektől északra elreteszelte. A hadtest balszárnyán a 4. hegyihadosztály több zászlóalj-erejű támadást háritott el.¹³² Szászrégen

¹²⁸ KM-XI. 58. o.; KTB 895. tekercs, 7208593. felvétel; AR 81. o.

¹²⁹ KTB 895. tekercs, 7208595. felvétel; AR 81. o.

¹³⁰ KM-XI. 58. o.; KTB 895. tekercs, 7208593–7208594. felvétel; AR 81. o.

¹³¹ KM-XI. 58. o.; KTB 895. tekercs, 7208594. felvétel.

¹³² KTB 895. tekercs, 7208605–7208606. felvétel; AR 81. o.

előtt, a Görgény-pataktól északra a 6. szovjet gárda-lövész- és a 103. román hegyihadosztály folytatta támadását. Némi térnyerés után a 2. magyar tábori póthadosztálynak alárendelt, zömmel az addigi Abraham-csoport erőiből szervezett német Schoppner-csoport és a bal szomszéd 3. német hegyihadosztály egy zászlóalja védelmében elakadtak. A Görgény völgyétől északra a védelem két sarokpontja, Kásva és Görgényüvegcsűr viszont elveszett.¹³³

24-én a XXIX. hadtest arcvonalszakaszán a szovjet–román csapatok sikertelen kísérleteket tettek a maroscsapói, valamint a Lőrincfalva–Káposztásszentmiklós–Nyárádszentbenedek hídfő kiterjesztésére.¹³⁴ Szászrégennek szemben tovább romlott a helyzet. A 103. román hegyihadosztály a Görgény völgyében elfoglalta a várostól 8 km-re keletre fekvő Görgényadorját (Adrian). A 6. szovjet gárda-lövészadosztály áttörte a 3. német hegyihadosztály jobbszárnyát, nyugati irányban elhagyta a Pál patak völgyét és jobbszárnyával Déda (Deda) és Dédabisztra (Bistra Muresului) között kijutott a Maros bal (délekeleti) partjára; ezzel bal- (déli) szárnyán 7 km-re megközelítette a Marost, az északon pedig több mint 10 km-es előretörés után elérte azt.¹³⁵

Szeptember 25-én a 6. hadsereg XXIX. hadtestének 8. SS-lovashadosztálya súlyos harcokban megghiúsította a románok ismétlődő kísérleteit a maroscsapói hídfő kiterjesztésére. Hasonló jellegű harcok folytak Szászrégen térségében, a 46. gyalog- és 2. póthadosztály sávjában. A 3. hegyihadosztály visszaszorította a Maroshoz kijutott szovjet harccsoportot délnyugati irányban.¹³⁶ A 8. hadsereg jobbszárnyán a helyzet stabilizálását csak ideiglenesnek lehetett tekinteni. Erre Reinhardt már 25-én reggel felhívta Grolman figyelmét, jelezve, hogy nincs több tartaléka. Kérte, hogy a 8. hadsereg és az Armeegruppe Fretter-Pico csatlakozásánál a XXIX. hadtest vegyen át legalább egy zászlóalj-védőszakaszt a 8. hadseregtől.¹³⁷

26-án a XXIX. hadtest arcvonalszakaszán a 8. SS lovashadosztály több kisebb román támadást háritott el a maroscsapói hídfőnél, a Gruppe Winkler Marosvásárhelytől délre a Nyárád torkolata és a segesvári út között. Szászrégentől északkeletre a 3. hegyihadosztály tovább szorította keletnek a két nappal korábban Dédánál a Marosig jutott szovjet éket.¹³⁸ Friessner intézkedett a Gruppe Gradl és a Gruppe Eder kivonásáról a Kessel-csoporttól, a 2. hadsereg jobbszárnyáról. Mindkettőt a szászrégeni front megerősítésére irányították.¹³⁹ A Gradl-csoport kivonása 27-én estére megtörtént, az Eder-csoporté 28-ára virradóra.¹⁴⁰ Az előbbi eredetileg a 13. német páncélos-, az utóbbi a 10. páncélgránátos-hadosztályhoz csapattörédekeiből állt.¹⁴¹

---

¹³³ KM-XI. 61. o.; KTB 895. tekercs, 7208606–7208607. felvétel.

¹³⁴ KM-XI. 64. o.; KTB 895. tekercs, 7208614. felvétel; KTB 895. tekercs, 7208614. felvétel.

¹³⁵ KM-XI. 64. o.; KTB 895. tekercs, 7208615. felvétel.

¹³⁶ KM-XI. 67. o.; KTB 895. tekercs, 7208626. felvétel.

¹³⁷ KTB 895. tekercs, 7208635. felvétel.

¹³⁸ KM-XI. 70. o.; KTB 895. tekercs, 7208638. felvétel.

¹³⁹ KTB 895. tekercs, 7208647. felvétel.

¹⁴⁰ KTB 895. tekercs, 7208656. felvétel.

¹⁴¹ KTB 895. tekercs, 7208661. felvétel.

27-én Gaedcke vezérőrnagy, a 6. hadsereg vezérkari főnöke a reggeli vezérkari főnöki eligazításon jelezte, hogy szükségessé vált az Armeegruppe Fretter-Pico balszárnyának (a XXIX. német hadtestbe tartozó Winkler-csoport, 4. hegyihadosztály, 46. gyaloghadosztály) visszavonása a Maros mögé. Egy óra múlva 8. hadsereg vezérkari főnöke, Reinhardt vezérőrnagy jelentette, hogy ez esetben hadseregének jobbszárnyát (a IX. magyar hadtestbe tartozó 2. tábori póthadosztály; illetve a XVII. német hadtestbe tartozó Schopper-csoport, 3. hegyihadosztály) is hátra kell vonni a Maros-állásba. Jelezte azt is, hogy Palotailvától északra továbbra is a G-vonalban szeretné tartani a hadsereg centrumát (a XVII. német hadtestbe tartozó 3. hegyihadosztály bal szárnya, 8. vadászadosztály és 27. magyar könnyűadosztály).¹⁴²

Grolman egyetértett az arcvonal hátravonásával a jelzett szakaszon. Délben tájékoztatta visszavonulási szándékról, illetve a Gradl- és Eder-csoport átirányításáról az OKH hadműveleti osztályának 1. vezérkari tisztjét, aki a jelentést úgy adta tovább Boninnak, hogy a visszavonulást aznap éjszaka végre is hajtják. Este a hadseregcsoport 1. vezérkari tisztje pontosította az OKH hadműveleti osztálya 1. vezérkari tisztjével, hogy éjszaka az arcvonal visszavételét még nem tudják megkezdeni.¹⁴³

A IX. hadtestparancsnokság törzsszállását 27-én a Szászrégentől 17 km-re északnyugatra fekvő Mezőerkerde (Archiud), a Gruppe Schopper parancsnoksága az ettől 5 km-re keletre található Tekére (Teaca) helyezte át. Hátratelepülésük már a G-vonal fenti szakaszának tervezett feladásával függött össze.¹⁴⁴

Szeptember 27-én a hadseregcsoporttól kiment a parancs a 6. és 8. hadsereg parancsnokságához a G-vonal feladásáról a Nyárad torkolata és a palotailvai völgyzár között. Ezt 28-ára virradóra kellett végrehajtani, úgy, hogy Szászrégennél tartanak egy hídfőt a Maros bal (keleti) partján. A XXIX. hadtest átkerült a 8. hadsereg kötelékébe. A 8. SS- lovas-, a 4. hegyi- és a 46. gyaloghadosztály a hadtestparancsnokság alárendeltségében maradt, a 15. gyaloghadosztály a Fretter-Pico-seregcsoporthoz került.¹⁴⁵ A 15. gyaloghadosztály ekkor nyerte vissza megnevezését, a romániai összeomlás óta parancsnoka után (Max Winkler vezérőrnagy) a Gruppe Winkler nevet viselte.

27-én a 8. SS lovashadosztály arcvonalszakaszán a román 9. gyalog- és 11. kiképző gyaloghadosztály mélyítette a maroscsapói hídfőt, Oláhdellőtől (Dileul) délnyugatra elfoglaltak egy magaslatot. Szászrégennél a Schopper-csoport több támadást vert vissza a Pál pataktól nyugatra fekvő magaslatokon. A 3. hegyihadosztály balszárnya folytatta a három nappal korábban a Marosig jutott szovjet harccsoport visszaszorítását az Idecs-patak irányába, s 6 km-re megközelítette Görgényüvegcsürt (Glajarie).¹⁴⁶

28-án a XXIX. hadtest visszavonult a Maros vonalára. A 15. gyaloghadosztály kiürítette Marosvásárhelyt, ahová délután bevonult a román hegyihadtest 1. hegyi- és 3. kiképző gyaloghadosztálya. A város és a Nyárad torkolata között a 6. román kiképző

---

¹⁴² KTB 895. tekercs, 7208647. felvétel.

¹⁴³ KTB 895. tekercs, 7208647–7208468. felvétel.

¹⁴⁴ KTB 895. tekercs, 7208652. felvétel.

¹⁴⁵ KTB 895. tekercs, 7208653–7208654. felvétel.

¹⁴⁶ KTB 895. tekercs, 7208650., 7208652. felvétel.

gyaloghadosztály zárkózott fel a Marosra, két zászlóalja át is kelt, de a németek még aznap visszavetették a bal partra.¹⁴⁷ Az addig Marosvásárhelyen tartózkodó 102. magyar páncélvonat az utolsó percben, harcolva elhagyta a várost, s október 1-jén beérkezett Kolozsvárra.¹⁴⁸ A hadtest balszárnyán a Schopper-csoport (46. gyaloghadosztály) Petelég (Petelea) visszavonult a Maros jobb partjára, onnan 5 km hosszan a Seifen patak északi partján foglalt védőállást, a Bölkény (akkor Bölheni, ma Beica) nyugati szélén álló hegy és Görgénysóakna (Jabenita) keleti széle között ugyancsak 5 km hosszan észak–dél irányú védőállást foglalt, kialakítva a szászrégeni hídfőt. A IX. hadtestparancsnokság parancsot kapott a Schopper-csoport arcvonalszakaszának átvételére.¹⁴⁹ Görgénysóaknától északra a hídfőhöz a 2. tábori póthadosztály kapcsolódott, ahhoz a 3. német hegyihadosztály. E két seregetest nem vonult vissza a Maros völgyéig, állásaik Pálpataktól (Pauloia, 2. hadosztály) és Görgényüvegcsúrtól (3. hadosztály) nyugatra, majd a Sanci-hegy nyugati lejtőin húzódtak, Palotailva irányába. A 2. hadosztály balszárnyát a Gruppe Scholze, a 3. hadosztály jobbszárnyát a Sanci-oldalban a 144. hegyivadászezred alkotta.¹⁵⁰ A német forrásokban szeptember közepétől gyakran előforduló Santului a Sanci-hegyet jelenti, nem helységet. 1918-ig nem volt magyar neve, csúcsa a Sanci-tető nevet a második bécsi döntés után kapta.¹⁵¹

28-án a német 3. hegyi- és 8. vadászadosztály csatlakozásánál a 81. szovjet gárdalövészadosztály kivetett állásaiból egy székely határőrzászlóalj az Ilva-patak vonalán, s nyugati irányban, 6 km-re északra a Marostól elérte a Ratosnya-patakat.¹⁵² Ez előrevetítette, hogy a palotailvai völgyzár hátába kerül, ami azt jelentette volna, hogy a Maros és a Dorna-patak között 20 km szélességben vissza kell venni a XVII. hadtestet, feladva a G-vonal utolsó tartott szakaszát. A Ratosnya a Kelemen-havasokból délnek folyva éri el Ratosnyánál (Rastolita) a Marost. Forrásától 5 km-re északkeletre fordult a magyar–román határ derékszögben keletnek, tehát a visszavonulás a Ratosnya vonalára kiegyenesítette volna az arcvonalat a Maros völgye és az Árpád-vonal között.

29-én a román csapatok a maroscsapói hídfőből erőltették a kitörést, s több kísérletet tettek Marosvásárhelytől északkeletre a Maros átlépésére Várhegynél (Chinari) és Sáromberkénél (Dumbravidara). A XXIX. hadtest sávjában indított valamennyi támadás kudarcot vallott. Vajdaszentiványnál (Voivodeni) a Gruppe Schopper sikertelen ellenlökését követően a szovjet csapatok nyertek némi teret.

Szászrégentől északkeletre a szovjet–román csapatok, észlelve a visszavonulást Szászrégentől délre, fokozták aktivitásukat. Oroszidecsnél (Deleni) sikerült betörniük a 2. póthadosztály védelmébe, 3 km-re megközelítve a Marost. Palotailvától északra, a Ratosnya- és az Ilva-patak térségében nem folytak jelentős harcok.¹⁵³

¹⁴⁷ KTB 895. tekercs, 7208659-7208660. felvétel; KM-XI. 76. o.; AR 81. o.

¹⁴⁸ Kszv. napló 13937./Kszv.hdm. 1944. okt. 2.

¹⁴⁹ KTB 895. tekercs, 7208660-7208662. felvétel; KM-XI. 76. o.; Térkép-5 43° 47°

¹⁵⁰ KTB 895. tekercs, 7208661-7208662., 7208672. felvétel.

¹⁵¹ Katonai térkép (K.u.K. Militärgeographische Institut, Bécs, 1915. M 1:75000; 1882-es felmérés, 1915-ben helyesbítve) zone 18 kol. XXXII. (5274) számú szelvény; Katonai térkép (M. kir. Térképészeti Intézet, Budapest, 1944. M 1:50000; 1943-as felmérés, 1944-ben helyesbítve) 5274/Ny számú szelvény

¹⁵² KTB 895. tekercs, 7208660. felvétel.

¹⁵³ KTB 895. tekercs, 7208670. felvétel; KM-XI. 79. o.

30-án a románok tovább erőltették a kitörést a maroscsapói hídfőből, ezúttal is sikertelenül. Míg 29-én a hídfő nyugati szélén, Maroslekencénél (Lechinta) támadtak, addig 30-án a keletin, Oláhdellőnél (akkor Dileul-Nou, ma Porumbac). Marosvásárhelytől északkeletre a 72. szovjet gárda-lövészadosztály kisebb hídfőt foglalt a Maros jobb (északnyugati) partján, s birtokba vette Várhegyet (Chinari) és Udvarfalvát (Curetni), egyidejűleg a jobbszárnyon sikertelen kísérletet tett a vajdaszentiványi hídfő kiterjesztésére. Szászrégentől északkeletre, az Idecs patak völgyében a 6. gárda-lövészadosztály tovább haladt nyugatnak és elfoglalta Idecspatak (Idicel) községet. A 81. gárda-lövészadosztály kiszélesítette 28-án Palotailvától északnyugatra elért betörését a 3. hegyihadosztály 3. és 14. székely határőrszázalója ellenében.¹⁵⁴

A 28-i parancs alapján 30-án 18 órakor a IX. hadtest parancsnoksága átvette a Schopper-csoportot. A IX. magyar és a XXIX. német hadtest között módosították a sávhatárt: Mezőszentmihályig (Sinmihaiu de Cimpie) változatlan, onnan Mezőerke (Archiud) – Körtekapu (Poarta) – Magyarpéterlaka (Petrilaca de Mures) vonalán húzódott, az új töréspontokkal a XXIX. hadtestnek bezárva. A vajdaszentiványi szovjet és a szászrégeni német hídfő a IX. hadtest sávjába került.¹⁵⁵

Október 1-jén a két hadtest csatlakozásánál a 72. szovjet gárda-lövészadosztály jelentősen kiterjesztette a vajdaszentiványi hídfőt. Nyugati irányban a Sár-patakon átkelve elfoglalta Pókát (Paingeni), északnyugaton elérte Körtekaput (Poarta), északon a Szászrégentől 4 km-re lévő Beresztelkét (Breaza). A 4. hegyihadosztály viszont el tudta reteszelni a várhegyi hídfőt. Szászrégen térségében a Gruppe Schopper és a 2. póthadosztály arcvonalán több kisebb betörést jelentettek.¹⁵⁶

2-án a 9. román gyaloghadosztály Radnónál (Iernut) és Kerelőszentpálnál (Sinpaul) indított sikertelen támadást a 8. SS-lovashadosztály ellen a Maros átlépésére. Csittsenti-ivánnál (Sintioana de Mures, Marosvásárhelytől nyugatra) a 6. román kiképző gyaloghadosztály a 8. SS-lovashadosztály és a 4. hegyihadosztály csatlakozásánál átkelt a Maroson. Szászrégentől délnyugatra a XXIX. német és a IX. magyar hadtest csatlakozásánál elreteszelték az előző napi betörést.¹⁵⁷ A IX. hadtest (Schopper-csoport és 2. póthadosztály) visszavonult a Maros vonalára az Idecs-patak torkolatáig, ami Szászrégen kiürítésével járt. A városba a 103. román hegyi- és a 6. szovjet gárda-lövészadosztály részei vonultak be. Az Idecs torkolatától északra a 3. hegyihadosztály továbbra is a Marostól keletre lévő hegyekben harcolt.¹⁵⁸ A Scholze-csoport, arcvonalban elfoglalt helyének megtartásával átkerült a 2. póthadosztály kötelékéből a 3. hegyihadosztályéba. Ennek megfelelően a IX. és XVII. hadtest sávhatára néhány km-rel délebbre tolódott.¹⁵⁹ A XVII. hadtest 8. vadászadosztálya befejezte utóvédeinek visszavételét a Paltinis-hágó–Vatra Dornei szakasról a Dorna-patak (a magyar határ)

---

¹⁵⁴ KTB 895. tekercs, 7208677. felvétel; KM-XI. 81. o.

¹⁵⁵ KTB 895. tekercs, 7208679. felvétel.

¹⁵⁶ KTB 895. tekercs, 7208925–7208927. felvétel; KM-XI. 85. o.

¹⁵⁷ KTB 895. tekercs, 7208935–7208936. felvétel; KM-XI. 88. o.

¹⁵⁸ KTB 895. tekercs, 7208936–7208938. felvétel; KM-XI. 88. o.; AR 78. o.

¹⁵⁹ KTB 895. tekercs, 7208938. felvétel.

vonására a Pietrosz-hegy és Kosna (Cosna) között. Nyomában a 40. szovjet hadsereg 50. lövészhadtest 159. gárda-megerődített körlete birtokba vette az utolsó román négyzetkilométereket. A 9. magyar határ vadász dandár védőszakaszán az 54. gárda-megerődített körlet átlépte a Radnai-hágót és a Radnai-havasok keleti nyúlványainak déli lejtőin, a Bila-hegységben elérte a Nagy-Szamos forrásvidékét.¹⁶⁰

3-án a 8. vadászhadosztály visszavette déli szárnyát a Ratosnya völgyéig, feladva a G-vonalba tartozó arc vonal-kiszögellést a Pietrosz-hegy keleti lejtőin, északról a Dorna-, délről az Ilva-patak forrásvidékei között. Az Ilva és a Ratosnya torkolata közötti hegyet, a Marostól északra, a 3. hegyihadosztály balszárnya még tartotta, a palotailvai magyar völgyzárral együtt. Ez a néhány km-es szakasz ezt követően Maros-szűkület (Maros-Enge) néven szerepel a német jelentésekben.¹⁶¹

A Honvéd Vezérkar MTI számára október 3-án kiadott 36. számú hadijelentése indirekt módon utalt a Vatra Dornei-i hídfő feladására: „A Borsa-i és Tatár-hágó területén számos ellenséges támadást a honvéd csapatok szétverték.” A Borsai-hágóba csak a Vatra Dornei-i hídfő kiürítését követően juthattak be román és szovjet csapatok.¹⁶²

3-án Marosvásárhelytől nyugatra a románok 10 km szélességűre és 8 km mélységűre terjesztették ki hídfőjüket, észak felé Mezőpaniton (Panet) túl, északnyugat felé Mezőbándig (Band), nyugatnak Kerelősópatakig (Sausa). Marosvásárhelytől északkeletre, Marossárpataknál (Glodeni) az oroszok sikertelenül próbálkoztak újabb hídfő foglalásával.¹⁶³ A Maros-vonal védelme összeomlóban volt. Marosvásárhelytől délnyugatra 10 km szélességben álltak románok a jobb parton (csittszentiváni hídfő), a város román kézen volt, ami a város északkeleti szegélyétől kezdődő várhegyi szovjet hídfővel együtt újabb 7-8 km-t jelentett, majd következett a vajdaszentiványi szovjet hídfő, Szászréggel együtt 15 km szélességben. A két hídfő között a 46. német gyaloghadosztály részei mindössze 5 km szélességben (a felsorolt 32-33 km-ből) álltak a folyó jobb (északnyugati) partján, Marossárpataktól délnyugatra. A XXIX. hadtest nem rendelkezett tartalékokkal a folyóvédelem helyreállításához.

Szászrégentől nyugatra a 103. román hegyihadosztály teret nyert Kisfülpös (Filpisu Mic) irányába, de a 2. magyar tábori póthadosztály a magaslatok megtartásával megakadályozta újabb települések elfoglalásában. Szászrégentől északra a 6. szovjet gárda-lövészhadosztály az Idecs-torkolat és Holtmaros község (Lunca Muresului) között kijutott a Maroshoz és Marosvécsnél (Brincovenesti; a napijelentésben Maros Tecs szerepel, de minden valószínűség szerint Marosvécsről van szó) hídfőt foglalt a jobb parton, amit a 3. német hegyihadosztály Scholze-csoportja még aznap felszámolt.¹⁶⁴

4-én Marosvásárhelytől nyugatra a XXIX. hadtest sávjában a 4. hegyihadosztály ellenlökésekkel elreteszelte a román hegyihadtest előző napi betörését, hátravetette a hídfő jobbszárnyán az 1. román hegyihadosztályt, visszafoglalva Mezőpanitot (Panet). Szászrégentől nyugatra a 24. szovjet gárda-lövészhadtest 103. román hegyihadosztálya

---

¹⁶⁰ KTB 895. tekercs, 7208936., 7208938. felvétel.

¹⁶¹ KTB 895. tekercs, 7208946. felvétel.

¹⁶² Hadijelentések 695/b. o.

¹⁶³ KTB 895. tekercs, 7208944. felvétel; KM-XI. 91. o.

¹⁶⁴ KTB 895. tekercs, 7208944. felvétel; KM-XI. 91. o.

tovább mélyítette hídfőjét és a IX. hadtest sávjában, a 46. gyaloghadosztály bal szárnyával szemben elérte Magyarfülpöst (Filpisu Mare). A német hadosztály a területveszteség ellenére estére lezárta az előző nap keletkezett hézagot. Szászrégentől északra a 3. német hegyihadosztály sávjában a 6. gárda-lövészadosztály sikertelen támadásokkal kísérletezett Marosvécsnél és az Idecs pataktól északra lévő hegyekben.¹⁶⁵

Október 5-én a XXIX. német és a IX. magyar hadtest sávjában jelentős harcok nem folytak. A 8. hadsereg balszárnyán, a XVII. hadtest 9. magyar határvadászdandárának sávjában az 54. szovjet gárda-megerősített körlet északról megkerülte a Borsai-hágót és a Cisla-patak völgyében megközelítette Borsabányát (Baia Borsa).¹⁶⁶

6-án a XXIX. hadtest arcvonalán jelentősebb harcok nem folytak. Figyelemkeltő volt azonban, hogy az 1. román hegyihadosztály Mezőpanit (Panet) térségéből északi, a 72. szovjet gárda-lövészadosztály Póka (Paingeni) körzetéből déli irányban indított zászlóalj-erejű támadásokat. Ha áttörnek, két irányból felgöngyölítik a még a Maros mentén kitarító erőket. Szászrégentől nyugatra a IX. hadtest 2. póthadosztályának sávjában a románok több kiserejű támadással némi teret nyertek. A XVII. hadtest jobbszárnyán a 3. hegyihadosztály Marosvécs (Brincovenesti)–Magyaró (Alunis) között visszavonult a Maros mögé. A balszárnyon a 9. határvadászdandár a 8. vadászadosztály egy csoportjával elrekesztelte az előző napi betörést a Cisla völgyében.¹⁶⁷

7-én a XXIX. hadtest sávjában a szovjet–román csapatok sikertelenül erőltették találkozó irányú támadásukat Mezőpanit és Póka térségében. A IX. hadtestnél jelentősebb harcok nem folytak. Magyarótól délkeletre és északkeletre, s a Sánci-hegy lejtőin a 3. hegyihadosztály a 6. gárda-lövészadosztály kiserejű támadásait visszaverte, de az oroszok a Sánci-tetőtől nyugatra 6 km-re kisebb betörést harcoltak ki. Jelentősebb területnyereség nélküli pozíciójavító harcok folytak Palotailvánál, valamint a XVII. hadtest centrumában és északi szárnyán.¹⁶⁸

8-án a 4. hegyihadosztály a csittszentiváni hídfőnél visszafoglalta Mezőberegnyét (Berghia). A IX. hadtest több kiserejű támadást vert vissza, mint ahogy a XVII. hadtest is Palotailva térségében (beiderseits der Maros-Enge). Az Idecs-pataktól északra azonban a 6. szovjet gárda-lövészadosztály a 3. hegyihadosztály jobbszárnyával szemben fokozatosan megkezdte a felzárkózást a Marosra Magyaró–Déda között. Északon a 8. vadász-, valamint a 27. könnyűhadosztály és a 9. határvadászdandár sorra visszaverte az 50. szovjet lövészhadtest kiserejű támadásait.¹⁶⁹

Az utolsó napok harcait tanulmányozva meg kell állapítanunk, hogy a szovjet 7. gárda-, 27., 40. és a román 4. hadsereg aktivitásán nem érződött az Alföldön október 6-án megindított offenzíva. Arcvonalszakaszukon harcászati jellegű támadásokat indítottak, legfeljebb ezred-, inkább kisebb erőben. Hadműveleti szintű támadást a 8. német hadsereg ellen nem kezdeményeztek. A 2. magyar hadsereg tordai állásai ellen 2-án indítottak ugyan egy kb. négy hadosztály erejű támadást, de ennek ereje nem volt

---

¹⁶⁵ KTB 895. tekercs, 7208954–7208955. felvétel; KM-XI. 94. o.; AR 81. o.

¹⁶⁶ KTB 895. tekercs, 7208964. felvétel; KM-XI. 96. o.; AR 81. o.

¹⁶⁷ KTB 895. tekercs, 7208969., 7208971. felvétel; KM-XI. 99. o.

¹⁶⁸ KTB 895. tekercs, 7208982–7208983. felvétel; KM-XI. 102. o.

¹⁶⁹ KTB 895. tekercs, 7208994. felvétel; KM-XI. 106. o.

nagyobb az egy héttel korábbinál. Négy magasabbegység támadását lehet hadműveleti szintűnek tekinteni, de ahhoz ez az erő kevés volt, hogy hadműveleti szintű áttörést harcoljon ki; ezt a lefolyt harcselekmények igazolták is. A szakirodalomban olvasható, hogy a 2. Ukrán Front jobbszánya 2-án felújította támadását, hogy lekösse a Dél Hadseregcsoport két hadseregét (2. magyar és 8. német) a csapásmérő csoportosítás 6-i offenzívájának elősegítésére. E megállapítás – megítélésünk szerint – csak részlegesen állja meg helyét: Tordánál. A 8. hadsereg arcvonalszakaszán, amely kiterjedésében többszöröse volt a 2. hadseregének, nem. A tordai támadás viszont tény, amelynek fontosságát bizonyítja, hogy a második világháborúról összeállított szovjet kronológia október 2-ára mindössze két bejegyzést tartalmaz, s abból az egyik arról tudósít.¹⁷⁰ 2-án a harcok Észak-Erdélyben hasonló intenzitással folytak (leszámítva Torda térségét), mint az előző napokban, s aznap a szovjet–román csapatok egyetlen számottevő eredményt tudtak felmutatni, Szászrégen elfoglalását. Ez sem azért következett be éppen 2-án, mert az ott harcoló seregtettek hadműveleti szintű támadásba mentek volna át, az előző napok harcai nyomán kialakult helyzet nem tette lehetővé a város további védelmét.

A Honvéd Vezérkar október 3-án az MTI számára kiadott 36. számú hadijelentése egyébként, a közvélemény megnyugtatóására, tagadta Szászrégen feladását: „Erős ellenséges harccsoportok Szászrégen elfoglalására indított támadását német csapatok a város előtt megállították.”¹⁷¹

Grolman szeptember 15-i hadműveleti utasítása a meghatározott formában nem valósulhatott meg, nem állt rendelkezésre elegendő erő egy támadáshoz, amely eléri és birtokba veszi a Déli-Kárpátok átjáróit. A másik oldalon viszont a 2. magyar hadsereg által szeptember 5-7. között megtépzott 4. román hadseregen túl a Kárpátokon belül állt a szovjet 6. gárda-harcoksihadsereg, 23. harcoksihadtest, 27. és 53. hadsereg. A Székelyföld kiürítése nyomán a Keleti-Kárpátok déli átjáróin pedig befejezéséhez közeledett a 7. gárdahadsereg és 5. lovashadtest átkelése Erdélybe.

A támadás a téli állások kiépítésére alkalmas kárpáti gerincvonalra mindazonáltal nem került le a napirendről, hiszen az OKH, a Dél Hadseregcsoport parancsnoksága és a magyar hadvezetés egyaránt tisztában volt vele, hogy az Alföldön a szovjet harcokcsik nem állíthatók meg, legfeljebb késleltethetők. A támadás még egyszer és utoljára előkerült. Guderian szeptember 24-én elrendelte előkészítését: október 5-ig 5 páncélos- és gépesíthetthadosztály gyülekezzen Nagyvárad–Nagyszalonta–Debrecen térségében, s 12-én indítsa meg a támadást. Ez a német offenzíva viselte (volna) a Cigánybáró (der Zigeunerbaron) fedőnevet. Grolman ki is jelölte az 1., 13., 23., 24. páncélosadosztályt, a Feldherrnhalle páncélgránátos-hadosztályt és a 76. gyaloghadosztályt. A támadás végrehajtására azonban nem került sor, a 6-án megindított szovjet hadművelet gyökeresen megváltoztatta a helyzetet.

---

¹⁷⁰ M. Szabó Miklós: A magyarországi felszabadító hadműveletek 1944–1945 Budapest, 1985. (a továbbiakban: Szabó) 48. o.; СССР v Velikoj Otecsestvvennoj Vojne 1941–1945. Kratkaja hronika. Moszkva, 1970. 626. o.

¹⁷¹ Hadijelentések 695/b. o.

Észak-Erdély feladása

Észak-Erdély, pontosabban egész Kelet-Magyarország feladásának gondolatával első ízben szeptember 23-án találkozunk a német forrásokban. Greiffenberg telefonon figyelmeztette Grolmant, hogy a frontesemények nyomán Budapesten rossz hangulat alakult ki. A magyar vezetés (Greiffenberg ezt nem nevesíti, a „man” általános alanyt használja) megijedt Budapest elvesztésének lehetőségétől, ezért fontolóra vette mindhárom magyar hadsereg hátravonását általában a Tisza-vonalra. Grolman Friessner megbízásából (im Auftrage) felkérte Greiffenberget, hogy erőteljesen tiltakozzon egy ilyen (magyar) parancs esetleges kiadása ellen.¹⁷²

Friessner annyira komolyan vette a Greiffenbergtől hallottakat, hogy aznap este egy esetleges, a magyar 2. páncélos- és 27. könnyűhadosztályt nyugatra átirányító, a magyar vezetéstől származó parancsot előre is érvénytelenített. Az előbbi kivonása a tordai, az utóbbié a Vatra Dornei-i arcvonal összomlását vonhatta volna maga után, a hadseregcsoport egyik térségben sem rendelkezett számottevő tartalékkal.¹⁷³

Késő este Grolmannal együtt telefonon intézkedett a 13. német páncéloshadosztály, ezen belül a 110. páncélosdandár, valamint az újjászervezés alatt álló 10. páncélgránátos- és 20. páncéloshadosztály részeinek Budapest térségébe irányítására, Magyarország – politikai – megtartása érdekében („... mit Rücksicht auf die Haltung Ungarns ...”). Egyidejűleg Grolman intézkedett, hogy egyelőre (vorläufig) az Armeegruppe Fretter-Pico parancsnoksága szüntesse be a 23. páncéloshadosztály bevetését Tordánál.¹⁷⁴ Éjfél után, már 24-én a hadseregcsoport az 1. hadműveleti tiszten keresztül jelentést tett az OKH vezetési csoportjának.¹⁷⁵

Szeptember 24-én Guderian telefonon értesítette Friessnert, hogy Hitler egyetértett előző napi intézkedéseivel, s hogy a Führer maga is kiadta ugyanezen intézkedéseket, egyben a Budapest irányába mozdított csapatokat Greiffenberg rendelkezésére bocsátotta, gyakorlatilag (szervezetileg nem) kivonva a hadseregcsoport parancsnokságának hatásköre alól.¹⁷⁶ Ugyanezen a napon Bonin elrendelte, hogy a hadseregcsoport parancsnoksága haladéktalanul (unverzüglich) kezdjen a visszavonulás előkészítéséhez a Szeged–Debrecen–Ungvár vonalra, következő ütemben a Tisza mögé.¹⁷⁷

24-én délután a hadseregcsoport 1. hadműveleti tisztje jelentette Boninnak, hogy a tordai harcokba bevetett és az arcvonalban álló csapatrészek szállítását a hadműveleti helyzet nyomán egyelőre nem kezdik meg Budapest térségébe.¹⁷⁸

25-én Friessner telefonon jelezte Greiffenbergnek, hogy egyetért a Honvéd Vezérkar főnökének előző napi javaslatával a 27. magyar könnyűhadosztály átadásáról a 3.

---

¹⁷² KTB 895. tekercs, 7208608. felvétel.

¹⁷³ KTB 895. tekercs, 7208609. felvétel.

¹⁷⁴ KTB 895. tekercs, 7208609. felvétel.

¹⁷⁵ KTB 895. tekercs, 7208610. felvétel.

¹⁷⁶ KTB 895. tekercs, 7208618. felvétel.

¹⁷⁷ KTB 895. tekercs, 7208618. felvétel; a vonatkozó intézkedés száma: H.Gr. Süd Ia Nr. 146/44 g.Kdos. Chefs.

¹⁷⁸ KTB 895. tekercs, 7208618–7208619. felvétel.

magyar hadseregnek, illetve hogy a 23. német páncélosadosztály átirányítása sem fog sokat késni Nagyvárad térségébe. Ragaszkodott viszont a 2. magyar páncélosadosztály megtartásához a tordai arcvonalban. Greiffenberg tájékoztatta Friessnert, hogy a magyar vezetésben nagy az izgalom (Aufregung) a főváros körül már érzékelhető német csapatösszevonások miatt, s hogy Vörös jobban szeretné, ha a német seregtestek újjászervezése délebbre folyna. Friessner sem értett egyet mindennel. Noha megértette a politikai okokat, nem tartotta helyesnek az arcvonal meggyengítését.¹⁷⁹ A 27. könnyűadosztály kivonása azért volt kivétel, mert a Vatra Dornei-i hídfő már folyamatban lévő kiürítésével a XVII. hadtest arcvonala jelentősen lerövidült. Másnap Friessner kiadta parancsát a hadosztály átvezénylésére Nagyvárad térségébe.¹⁸⁰ Átcsoportosítása (gyalogmenettel) 27-én kezdődött meg.¹⁸¹

A 23. páncélosadosztály átirányítását illetően az 25-én estére Grolman és Gaedcke többszöri telefonbeszélgetése során kialakult, hogy a bevagonírozásra leghamarabb 27-én kerül sor, ugyanis a Tordától nyugatra kialakult helyzet szükségessé teszi még egyszeri támadólagos bevetését, 26-án. (Erre végül nem került sor.)¹⁸²

Friessner Greiffenberg után Guderianal lépett kapcsolatba, s neki is elmondta véleményét. Az OKH megbízott vezérkari főnöke azzal győzte meg a hadseregcsoport parancsnokát, hogy ha Magyarország Romániához hasonlóan kiugrik a háborúból, akkor a hadseregcsoport hiábavaló küzdelmet folytat a fronton.¹⁸³

26-án a hadseregcsoport 1. vezérkari tisztje a 8. hadsereg törzsszállására repült és megbeszéléseket folytatott a két német hadsereg vezérkari főnökével az esetleges visszavonulásról a Tisza-vonalra, abban az esetben, ha „Magyarországon politikai változás következne be”. Szó esett közbeeső vonalak kijelöléséről is: ilyen távolságra egy ütemben lehetetlen lett volna a visszavonulás végrehajtása.¹⁸⁴

26-án a 13. páncélosadosztályt a 10. páncélgránátos-, 20. páncélosadosztállyal és 109. páncélosdandárral együtt (a 110. páncélosdandárt még az előző napon betagolták a 13. páncélosadosztályba) az akkor még az OKH közvetlen alárendeltségében lévő Kleemann-hadtesttörzsnek (Korpsstab Kleemann) szándékoztak alárendelni. Ulrich Kleemann páncélos tábornok ezen a napon települt át Budapestre Kréta szigetéről, s törzsével átvette a német seregtestek újjászervezésének irányítását (Auffrischungsstab Kleemann). Később ő lett a Szolnok felől Debrecen irányába október 19-én ellentámadást indító IV. páncéloshadtest parancsnoka. A Kleemann-törzs (19-i) átalakulására IV. páncélos-hadtestparancsnokká 5-én ment ki a parancs Friessnertől.¹⁸⁵

---

¹⁷⁹ KTB 895. tekercs, 7208629. felvétel.

¹⁸⁰ KTB 895. tekercs, 7208640. felvétel.

¹⁸¹ KTB 895. tekercs, 7208658. felvétel.

¹⁸² KTB 895. tekercs, 7208634–7208635. felvétel

¹⁸³ KTB 895. tekercs, 7208629–7208630. felvétel.

¹⁸⁴ KTB 895. tekercs, 7208640. felvétel.

¹⁸⁵ KTB 895. tekercs, 7208641. felvétel; *Borus József*: Szolnok megye felszabadítása. Szolnok, 1971. 46. o. A 110. páncélosdandár beosztását illetően: KTB 895. tekercs, 7208630. felvétel. A IV. páncéloshadtest-parancsnokság megalakítását illetően: 895. tekercs, 7209005. felvétel.

Szeptember 27-én az OKH a Kleemann-törzshöz vezényelte a 17. páncélgránátosdandár törzsét is, alakulatok nélkül.¹⁸⁶ 29-én Friessner intézkedett az Armeegruppe Fretter-Pico és a 8. hadsereg felé, hogy a 13., 20. páncélos- és a 10. páncélgránátos-hadosztály valamennyi részét vonják ki és bocsássák Kleemann rendelkezésére.¹⁸⁷

Október 3-án a 109. páncélosdandárt Miskolchoz vezényelték, a Feldherrnhalle páncélgránátos-hadosztály kötelékébe.¹⁸⁸ 5-én a hadosztály, a 109. páncélosdandárt magába foglalva (foglalva, einschliesslich), valamint a 13. páncélos-hadosztály, a 110. páncélosdandárt magába foglalva a Kleemann-törzs alárendeltségébe lépett.¹⁸⁹

26-án délben Friessner táviratilag intézkedett, hogy a 3. hadsereg sávjában kialakult helyzet miatt a III. páncélos-hadtest törzse és a 23. páncélos-hadosztály haladéktalanul induljon Nagyvárad térségébe. A hadosztály aznap meg is kezdte menetét. Az esős idő miatt az előző este Grolman és Gaedcke által megbeszélt támadásra délig nem került sor. Grolman arra intézkedett, hogy mivel időközben a Kolozsvár–Nagyvárad főút a 6. német és 3. magyar hadsereg csatlakozásánál egy szovjet harccsoport átvágta, a 23. páncélos-hadosztály menetének végrehajtása közben tisztítsa meg ezt a nagy fontosságú útvonalat. Arra is intézkedett, hogy a III. német páncélos-hadtest parancsnoksága vegye át a VII. magyar hadtest arcvonalszakaszának hadműveleti irányítását, s hogy lépjen a Fretter-Pico-seregcsoport közvetlen alárendeltségébe.¹⁹⁰

Még e napon Nagykakucsnál (Cacuciu Nou, 20 km-re nyugatra a Királyhágótól) a 23. páncélos-hadosztály menetoszlopának élén haladó páncélos felderítő zászlóalj harcra lépett és szabaddá tette a főútvonalat. A menetet egyébként, a tervektől eltérően, Grolman utasítására nem vasúton, hanem keréken és láncon kezdték meg. Ezt a Királyhágóig a Bánffyhunyon települt német műszaki zászlóalj biztosította (odáig nem voltak szovjet útvágások).¹⁹¹ A III. páncélos-hadtest parancsnoksága harcálláspontját Szalárdon (Salard, Nagyváradtól 20 km-re északkeletre) rendezte be.¹⁹²

27-én Friessner távirati úton helyzetértékelést terjesztett fel Hitlernek. Ebben – helyesen – arra a következtetésre jutott, hogy a szovjet hadvezetés Kelet-Magyarországon a Dél Hadseregcsoport egészének és az A Hadseregcsoport jobbszárnyának (1. magyar hadsereg) átkarolására és megsemmisítésére törekszik, s céljai között szerepel a Budapest irányába indítandó támadás. Elemezve az erőviszonyokat jelezte, hogy a várható szovjet offenzívát a Dél Hadseregcsoport nem lesz képes elhárítani. Külön kiemelte, hogy a 2. Ukrán Front főerőit Délkelet-Magyarországra csoportosították át, amivel szemben a 3. magyar hadsereg képtelen lesz tartani a Szeged–Nagyvárad vonalat. Kérte ezért egy páncélos-hadtest és egy-két gyaloghadosztály azonnali átirányítását a hadseregcsoporthoz. Nem írta le ugyan a

---

¹⁸⁶ KTB 895. tekercs, 7208658. felvétel.

¹⁸⁷ KTB 895. tekercs, 7208675. felvétel.

¹⁸⁸ KTB 895. tekercs, 7208948. felvétel.

¹⁸⁹ KTB 895. tekercs, 7208966. felvétel.

¹⁹⁰ KTB 895. tekercs, 7208642–7208643. felvétel.

¹⁹¹ KTB 895. tekercs, 7208637., 7208645. felvétel.

¹⁹² KTB 895. tekercs, 7208646. felvétel.

visszavonulás szót, de érzékelhető volt a szövegezésből, hogy ha a kért erősítést nem kapja meg, erre fog kényszerülni.¹⁹³

Friessner Szatmárnémetiben (Zajtán) egyeztetette álláspontját Josef Harpe vezérezredessel, az A (szeptember 24-ig Észak-Ukrajna) Hadseregcsoport parancsnokával.¹⁹⁴

Friessner 28-án az OKH hadművelési osztályától kapott választ helyzetértékelésére. Kilátásba helyezték a kért erősítést 4 páncélos- vagy páncélgránátos-hadosztály erőben, de azok gyülekezését Debrecen térségében legkorábban október 10-ére tették. Addig is meghatározták a Szeged–Nagyvárad vonal tartását. Bonin intézkedésében részletesen is kitért az ott végrehajtandó hadműveletekre.¹⁹⁵

Greiffenberg 28-án levelet kapott a hadseregcsoport parancsnokságától, amelyben kérték, hogy állítson fel két parancsnokságot a tiszai átkelőhelyek előkészítésére. Ez a visszavonulás előkészítéseként értékelhető.¹⁹⁶ Ugyanilyen előzetes intézkedés volt Friessnernek 29-én az OKH hadművelési osztályához felterjesztett kérése a hadseregcsoport-parancsnokság törzsszállásának áthelyezésére Zajtáról (Szatmárnémetiből) Mátraházára, s a Dél és a déli szomszéd F Hadseregcsoport sávhatárának módosítására.¹⁹⁷ Hitler október 1-jei jóváhagyása alapján az áttelepítésre 5-én került sor.¹⁹⁸

Az OKH hadművelési osztálya szeptember 29-én intézkedett két támadó hadművelet előkészítéséről a Kárpátokon belül került szovjet (és román) csapatok megsemmisítésére és téli állások kiépítésére alkalmas vonal elérésére. Az egyiket a Debrecen térségében gyülekező erőkkel kellett megindítani, a másikat új csoportosítás létrehozásával Torda körzetéből. Utóbbinak meghatározták a Kárpátok lezárását is.¹⁹⁹

Az OKH intézkedésétől függetlenül Veress Lajos vezérezredes is foglalkozott támadó hadművelet gondolatával. Elképzelése 28-án került Grolman elé. A 2. magyar hadsereg parancsnoka arra tett javaslatot, hogy a szeptember 12. óta pihentetett és feltöltött 7. és 9. magyar tábori pót-, valamint a német 23. páncélos- és 76. gyaloghadosztállyal támadást indít Nagyszeben irányába a szovjet összeköttetési vonalak rombolására („die rückwärtigen Verbindungen des Russen abzuschneiden”). Elképzelését egyrészt a 23. páncélos-hadosztály harcértékére, másrészt arra alapozta, hogy a Fretter-Pico seregcsoport törzsének értesülései szerint a szovjet 23. harcokosi- és 5. gárda-lovashadtest átcsoportosítást kezdett Torda térségébe.²⁰⁰ A szovjet manőver megzavarását célzó támadásra nem került sor, sőt az említett német csapatokat is elvonták a 2. hadsereg hadművelési területéről. A rendelkezésre álló forrásokban nem találtunk utalást, hogy ki, mikor és miért vetette el Veress javaslatát. Grolman

---

¹⁹³ KTB 895. tekercs, 7208652–7208653. felvétel.

¹⁹⁴ KTB 895. tekercs, 7208652. felvétel.

¹⁹⁵ KTB 895. tekercs, 7208662–7208663. felvétel.

¹⁹⁶ KTB 895. tekercs, 7208668. felvétel.

¹⁹⁷ KTB 895. tekercs, 7208673. felvétel.

¹⁹⁸ Hitler jóváhagyására: KTB 895. tekercs, 7208930.; az áttelepülésre: 7208965. felvétel.

¹⁹⁹ KTB 895. tekercs, 7208679–7208680. felvétel.

²⁰⁰ KTB 895. tekercs, 7208665. felvétel.

kijelentéséből: amilyen hamar tud, Veress törzsszállására repül, következtetések nem vonhatók le.²⁰¹

Október 1-jén Friessner a 6. hadsereg-parancsnokságot jelölte ki az OKH által elrendelt támadás előkészítésére és vezetésére, megjelölve a parancsnokságokat és seregtesteket is, amelyeknek abban részt kellett venniük. A III. páncélos- és a LXXII. különleges rendeltetésű hadtestparancsnokság alárendeltségében az 1., 13., 23., 24. páncélos-, a Feldherrnhalle páncélgránátos- és a 76. gyaloghadosztálynak kellett kijutnia a Karánsebes (Caransebes)–Gyulafehérvár (Karlsburg, Alba Iulia) vonalra. Magyar seregtestet nem osztottak be, viszont a 3. magyar hadseregnek kellett két kiegészítő támadást indítania a német támadó csoportosítások két szárnyán, a Marostól északra keleti irányban, valamint Temesvár térségében az Erdélyt az Alföldtől elválasztó hegyek átjáróinak lezárására. Friessner még nem határozta meg a támadás megindításának idejét, de elhangzott, hogy arra október 10-énél korábban nem kerülhet sor. A tervezett támadás ekkor kapta a Cigánybáró (der Zigeunerbaron) fedőnevet.²⁰²

4-én Friessner pontosan megszabta a feladatokat. Kijelölte a támadást és a szárnyakon támadó jellegű harctevékenységet végrehajtó csoportosításokat, megindulási terepszakaszait, támadási irányait és elérendő céljait.²⁰³ 5-én Grolman intézkedett az egyes támadó csoportosítások összetételének, erejének, feladatának pontosítására. Ez volt az utolsó intézkedés, amely a Cigánybáróra vonatkozott. A 2. Ukrán Front másnap megindult offenzívája végleg levette a hadműveletet a napirendről.²⁰⁴

3-án Friessner a két német hadseregparancsnok felé intézkedett a Tisza–Tatár-hágó vonalra történő visszavonulás előkészítésére. Hangsúlyozta, hogy a végrehajtást csak magyar politikai fordulat esetén kell megkezdeni. Nagy vonalakban szabályozta a visszavonulás irányait, közbeeső terepszakaszait és menetrendjét is.²⁰⁵

E napon, mindössze egy órával azután (13¹⁵-kor), hogy Otto Wöhler gyalogsági tábornok, a 8. német hadsereg parancsnoka mint az Armeegruppe Wöhler parancsnoka átvette a vezetést a 2. magyar hadsereg parancsnoka és törzse felett, azonnal döntést kért a hadseregcsoport parancsnokától a 2. hadsereg megerősítésének vagy visszavételének kérdésében.²⁰⁶ Az október 3-ára Torda térségében kialakult helyzetet Wöhler úgy ítélte meg, hogy ha nem irányítanak oda újabb csapatokat, vagy nem vonják vissza a Tordánál harcoló seregtesteket, az arcvonal belátható időn belül összeomlik. Csakhogy Wöhler maga is tudta, amit fél órával később válaszként Grolmantól kapott: a hadseregcsoportnak nincs e célra mozgósítható tartaléka, ha nem akarja visszavonni a 2. hadsereget, úgy erősítse meg a 8. hadsereg keleti arcvonaláról elvont csapatokkal, ám emiatt nem következhet be szovjet térdnyerés. Wöhler tehát előre tudta, hogy nem marad egyéb lehetősége, mint a visszavonulás előkészítése. Friessner is végiggondolhatta ezt:

---

²⁰¹ KTB 895. tekercs, 7208665. felvétel.

²⁰² KTB 895. tekercs, 7208929. felvétel.

²⁰³ KTB 895. tekercs, 7208957. felvétel.

²⁰⁴ KTB 895. tekercs, 7208966. felvétel.

²⁰⁵ KTB 895. tekercs, 7208946–7208947. felvétel.

²⁰⁶ KTB 895. tekercs, 7208950–7208951. felvétel.

újabb fél órával Grolman és Wöhler telefonbeszélgetése után távirati úton adott parancsot a Wöhler-seregcsoporthoz Torda térségének további védelmére.²⁰⁷

Wöhler benyomásunk szerint határozottabb és gyorsabb volt Fretter-Piconál. Friessner táviratának kézhez vétele után két és fél órával, 16⁴⁵-kor Wöhler vezérkari főnöke, Reinhardt vezérőrnagy már a megoldásról jelentett Grolmannak: Wöhler a Szászrégen térségéből az arcvonal-rövidítéssel fokozatosan kivonandó 3. német hegyihadosztállyal szándékozott a 2. hadsereget megerősíteni.²⁰⁸

További két és fél óra múlva Reinhardt ismét érintkezésbe lépett Grolmannal, s jelentette, hogy végrehajtja ugyan a 3. hegyihadosztály visszavonását, de kötelessége figyelmeztetni, hogy a hadosztály jelenlegi állásai jobbak a mögöttük lévő Marosvonalnál. Ha nem változik meg Friessner elhatározása, elvesznek ezek az állások, s hamar szükségessé válik a további visszavonulás a Maros-állásból nyugati irányba.²⁰⁹ A magunk részéről úgy véljük, Wöhler Reinhardtton és Grolmanon keresztül e jelentéssel kísérletet tett Friessner befolyásolására. 22³⁵-kor Wöhler távirati úton hivatalosan is javaslatot terjesztett fel Friessnerhez a XXIX. és XVII. hadtest visszavonására.²¹⁰

Október 3-án Friessner újabb parancsot adott ki, amely a hadseregcsoporthoz visszavonulása előzetes intézkedéseként értékelhető, a 6. és 8. hadsereg hadművelési területét (szó szerint felelősségét: Verantwortlichkeit) a Tiszaig terjesztette ki, a mögöttes hadművelési terület parancsnokáét (Befh. rückw. Op. Gebiet) a Tiszától a Dunáig.²¹¹

4-én a hadseregcsoporthoz jelentés ment az OKH hadművelési osztályához. A Wöhler-seregcsoporthoz helyzetéről szóló részben az is szerepelt, hogy szó van a XXIX. hadtest visszavonásáról a Maroslekenye (Lechinta)–Komlód patak–Körtekapu (Poarta) vonalra. A reggeli vezérkari főnöki tájékoztatóból (ti. a hadseregcsoporthoz) tudjuk, hogy ez csak elképzelés volt, nem pedig kiadott parancs.²¹²

6-án, amikor megindult a szovjet csapásmérő csoportosítás támadása a Délkelet-Alföldön, Grolman már délben intézkedett, hogy a hadseregcsoporthoz mögöttes hadművelési területének parancsnoka a tiszai átkelőket azonnal vonja ellenőrzése alá.²¹³ E napon nem esett szó hadseregcsoporthoz-szintű visszavonulásról. Az intézkedések az áttöréssel, annak elreteszésével, az ellenlökésekkel, a minden áron megtartandó terepszakaszokkal, valamint sereg- és csapattestek átirányításával foglalkoztak.

7-én már, a gyors szovjet térnyerés nyomán, felvetődött a hadseregcsoporthoz visszavonása a Tisza vonalára. 21⁵⁰-kor Grolman telefonon jelentette az OKH vezérkari főnöknél a kialakult helyzetet, a szükségessé vált, s a tervezett intézkedéseket. Felvetette az Armeegruppe Wöhler visszavételét a G-vonalra, mivel erőit csak így lehet

---

²⁰⁷ KTB 895. tekercs, 7208951. felvétel.

²⁰⁸ KTB 895. tekercs, 7208951. felvétel.

²⁰⁹ KTB 895. tekercs, 7208951–7208952. felvétel.

²¹⁰ KTB 895. tekercs, 7208952. felvétel.

²¹¹ KTB 895. tekercs, 7208952. felvétel.

²¹² Az OKH-nak továbbított jelentést illetően: KTB 895. tekercs, 7208958. felvétel; a reggeli helyzet tájékoztatót illetően: KTB 895. tekercs, 7208960. felvétel.

²¹³ KTB 895. tekercs, 7208972. felvétel.

a bekerítéstől, s az elvesztéstől megóvni („Kräfte würden dadurch allerdings kaum gewonnen.”). Wenck egyetértett a Wöhler-seregcsoport megóvásának igényével, de a jelenlegi állások tartásának fontosságát hangsúlyozta. A kérdés aznap függőben maradt.²¹⁴

Ez a G-vonal nem azonos a Székelyföld kiürítésének során kialakított G-vonallal, ez a Tisza-vonalra történő visszavonulás közbeeső állása volt. A Réz-hegység–hegyi átjárók Zilah térségében (Meszes-hegység – R. I.)–Zsibó–Nagybánya–Marangit–Jzvidovis-hegység vonalában jelölték ki.²¹⁵ Megjegyzendő, hogy Marangit és a Jzvidovis-hegység (Jzvidovis-Gebirge) nem azonosítható. A G-vonal vezetése alapján feltételezhető, hogy északkeleti végpontja a Fekete-Tisza nyugati oldalán a Körösmező és Rahó közötti Magyarhavas-hegység lehetett, amelynek szlovák neve Svidovivec, ruszin neve Szvidovics.²¹⁶

7-én 23⁰⁰-kor Grolman felhívta telefonon Greiffenberget, s kérte, szerezze meg magyar vezetés hozzájárulását a G-vonalba történő visszavonuláshoz.²¹⁷

Nem sokkal azelőtt (21³⁰-kor), hogy Grolman Wenckkel beszélt, távirati úton intézkedett Reinhardt vezérőrnagy, az Armeegruppe Wöhler vezérkari főnöke felé, hogy készítsen jelentést, mennyi időre lenne szükség a G-vonalba történő, leggyorsabb ütemű visszavonuláshoz, ha a fronthelyzet tovább romlik (ti. nem az ő arcvonalszakaszán). Ezt a táviratot, tudomásul vétel végett, másnapra virradóra megküldték az Armeegruppe Fretter-Pico, a 4. légiflotta, az északi szomszéd A Hadseregcsoport parancsnokságának, valamint Greiffenbergnek.²¹⁸ Reinhardt még éjszaka válaszolt, a szükséges legkevesebb időt 6 napban jelölve meg.²¹⁹

Október 8-án a reggeli vezérkari főnöki helyzettájékoztatón Grolman azt az utasítást adta Reinhardtnak, hogy a lehető leggyorsabban készítse elő a seregcsoport visszavonulását. Jelezte, legkésőbb estére várja az OKH jóváhagyását, s hogy annak megérkezése esetén a visszavonulást azonnal, a 9-ére virradó éjszakán meg kell kezdeni. Arra is parancsot adott, hogy a jóváhagyás megérkezése előtt is, az ő jelzésére, azonnal meg kell kezdenie a visszavonulást, ha az Armeegruppe Fretter-Pico hadműveleti helyzete tovább rosszabbodik, vagy ha Magyarország kiesik (Abfall) a további hadműveletek szempontjából. Reinhardt jelentette, hogy a Wöhler-seregcsoport visszavétele a G-vonalra, tekintettel a hegyekben harcoló erőkre (a hadseregcsoport balszárnyán álló XVII. hadtest) e pillanatban még nem indítható meg.²²⁰

Grolman 10⁵⁰-kor kapcsolatba lépett az OKH hadműveleti osztályával és sürgette az előző este kért jóváhagyást az Armeegruppe Wöhler visszavonásához. Indoklásában a hajnal óta tovább rosszabbodott fronthelyzetre hivatkozott az Armeegruppe Fretter-Pico

---

²¹⁴ KTB 895. tekercs, 7208990. felvétel.

²¹⁵ KTB 895. tekercs, 7208990. felvétel.

²¹⁶ Térkép-5 42° 48' szelvény; Kárpátalja (M. kir. Honvéd Térképészeti Intézet, Budapest, 1940. M 1:200 000); Karpatorussland CSR (Kartografia, Prága, 1938. M 1:500 000); Zakarpatje (GUGK, Moszkva, 1986. M 1:300 000).

²¹⁷ KTB 895. tekercs, 7208991. felvétel.

²¹⁸ KTB 895. tekercs, 7208991. felvétel.

²¹⁹ KTB 895. tekercs, 7208991. felvétel.

²²⁰ KTB 895. tekercs, 7209000. felvétel.

sávjában. Jelezte, hogy a szovjet gyorscsoportok már Hajdúszoboszlóig jutottak, s hogy pillanatnyilag nem lát esélyt megállításukra. Noha megtette az ellenintézkedéseket, azok hatása csak másnap fog érvényesülni. Ez pedig a konzekvencia levonásával jár, hogy függetlenül a politikai következményektől (ohne Rücksicht auf die politischen Folgen) nem szabad tovább állásaiban tartani a Wöhler-seregcsoportot, visszavonásához még aznap meg kell kapnia az OKH hozzájárulását.²²¹

11³⁰-kor Grolman 1. vezérkari tisztje útján utasította a Wöhler-seregcsoport törzsét, hogy tegyen meg minden intézkedést a visszavonulás aznap este történő megkezdésére. A 8. német hadsereg 1. vezérkari tisztje azt válaszolta, hogy ehhez (ti. a végrehajtás aznap esti megkezdéséhez) a végleges parancsnak 13⁰⁰-ig meg kell érkeznie a seregcsoport parancsnokságához.²²² 12³⁵-kor ő hívta vissza a hadseregcsoport törzsét, jelezve, hogy (az előkészületek állása alapján) a parancsnak elégséges 15⁰⁰-ig megérkeznie.²²³

A végleges visszavonulási parancs többszöri kérésében nem az 1. vezérkari tiszt vorschritflosságát kell látnunk. Estor vezérkari ezredes, aki a 8. hadsereg hadműveleti osztályát vezette (I.Gen.St.Offz./1a/), nem a visszavonulás előkészítésére tett megjegyzéseket, a szükséges előzetes intézkedéseket ki is adta. Éppen ezek tették lehetővé, hogy két órával elhalassza a parancs beérkezésének határidejét. Időre volt szükség a hátramozgást megindító parancs továbbításához minden alárendelt parancsnoksághoz ahhoz, hogy idejében megkezdhessék az elszakadó mozgást (Absetzbewegung), s az utóvédeken kívül ne maradjon hátra egyetlen csapatrész sem.

Grolman 13¹⁵-kor felhívta az OKH hadműveleti osztályát és kérte a hozzájárulás legkésőbb 15⁰⁰-ig történő megadását a visszavonuláshoz. Bonin válaszában elmondta, hogy Guderian felfogása (Auffassung) szerint is szükségessé vált az Armeegruppe Wöhler visszavonása, de esténél korábban az engedély megadása nem várható.²²⁴

Nem sokkal ezt a beszélgetést megelőzően Greiffenberg hívta Grolmant, s jelezte, hogy a magyar vezetés egyelőre nem ért egyet a Wöhler seregcsoport visszavonásával, azt csak egy későbbi időpontban véli helyesnek megindítani. A feljegyzésekben nincs nyoma, hogy Grolman ezt is elmondta volna Boninnak.²²⁵

Arra vonatkozó utalást, hogy a magyar katonai vezetés egyelőre nem számolt Észak-Erdély kiürítésével, a Honvéd Vezérkar anyagaiban is találunk. Vörös október 3-án olyan anyagot küldött a hadseregcsoport parancsnokához, amely a még német–magyar kézen lévő hágók (a Keleti-Kárpátokban) megerősítésének kérdéseivel foglalkozik. A völgyzárak páncélelhárító képességének fokozásához fegyvereket kért, völgyzáranként megadva azok típusát és mennyiségét.²²⁶

A hozzájárulás a Wöhler-seregcsoport G-vonalra történő visszavonulásához a vártnál korábban érkezett meg. Guderian mindent megtett, hogy meggyőzze a Führert: a további

---

²²¹ KTB 895. tekercs, 7209000–7209001. felvétel.

²²² KTB 895. tekercs, 7209001. felvétel.

²²³ KTB 895. tekercs, 7209002. felvétel.

²²⁴ KTB 895. tekercs, 7209002. felvétel.

²²⁵ KTB 895. tekercs, 7209002. felvétel.

²²⁶ Intézkedések 265. o.; a vonatkozó irat száma: 1242./Föv.hdm.44.X.3.

késlekedés a 8. német és 2. magyar hadsereg bekerítéséhez vezet, ami a romániai katasztrófához mérhető helyzetet (és veszteséget) idéz elő.

Október 8-án 14¹⁰-kor az OKH hadműveleti osztálya telefonon jelezte a hozzájárulás megadását. Az üzenetet a hadseregcsoport 1. vezérkari tisztje vette, aki 14²⁰-kor telefonon már továbbította is azt az Armeegruppe Wöhlerhez. 15²⁵-kor ezt távirati úton megismételte. Az OKH-tól a megerősítő távirat 17⁴⁰-kor érkezett meg, amikor a visszavonulás már megindult.²²⁷ Utóbbi megállapítás nem érdektelen. 15⁴⁵-kor ugyanis Guderian felhívta Grolmant, s elmondta, hogy Hitler szerint az Armeegruppe Wöhler visszavonulása nem eredményezi erők megtakarítását („der Führer sei der Auffassung, dass das Zurückgehen keine Kräfteersparnis mit sich bringe...”), s rákérdezett: valóban szükség van-e a visszavonulásra.

Grolman válaszában érvelt a Reinhardt által kiszámított 6 napos időszükséglettel, a szovjet gyorscsoportok tényerésével a Délkelet-Alföldön, s a kettőből levonta a következtetést, hogy még a visszavonulás azonnali megkezdése esetén is előfordulhat, hogy a szovjet csapatok gyorsabban törnek előre északi irányba, mint ahogyan a Wöhler-seregcsoport befejezhetné hátramoszgatását a G-vonalig, s ez nem engedi meg a visszavonulás halasztását. Guderian viszontválaszában emlékeztett, hogy Hitler nem vetette még el a Torda körzetéből indított támadást, amit a visszavonulás eleve lehetetlenné tenne. Grolman erre nyíltan kimondta, hogy ha tovább vár, a Wöhler-seregcsoportot nyugatról bekerítik, s a hadseregcsoport elveszti utolsó hadosztályait („...und die Heeresgruppe dann auch ihre letzten Divisionen verliere.”). Elmondta azt is, hogy a 14¹⁰-es telefonértesítés nyomán a parancs már kiment a csapatokhoz a visszavonulás végrehajtására. Guderian azzal fejezte be a beszélgetést, hogy a kérdést még egyszer Hitler elé terjeszti, s a végleges hozzájárulásról tájékoztatja a hadseregcsoportot.²²⁸

Guderian második telefonhívását 17⁰⁰-kor Friessner fogadta. Az OKH megbízott vezérkari főnöke megadta a végleges hozzájárulást a visszavonuláshoz, de kikötötte, hogy ha az Armeegruppe Fretter-Pico arcvonalszakaszán pozitív változás következne be, az Armeegruppe Wöhler hátramoszgatását azonnal le kell állítani.²²⁹ 17⁴⁰-kor, éppen akkor, amikor az OKH-tól írásban (távirati úton) megérkezett a hozzájárulás, a hadseregcsoport parancsnoksága már arról intézkedett, hogy a tiszai átkelőket, személyzettel együtt, Tiszafüredtől Tokajig a Wöhler-seregcsoportnak rendeli alá.²³⁰

Az október 8-i huza-vona során olyasminek lehetünk tanúi a német vezetés legfelső szintjein, ami nem gyakran történt meg: tábornokai meggyőzték Hitlert egy hadműveleti szintű visszavonulás szükségességéről.

Október 8-án este a 2. magyar és a 8. német hadsereg teljes arcvonalán megkezdődött a visszavonulás a G-vonal, távlatilag a Tisza irányába. A Honvéd Vezérkar 6. osztálya először 11-én tudósított Erdély feladásáról. Az MTI számára kiadott 38. számú hadijelentés, aznap, amikor Kolozsvár elesett, így fogalmazott: „A Kolozsvár,

---

²²⁷ KTB 895. tekercs, 7209002. felvétel.

²²⁸ KTB 895. tekercs, 7209002–7209003. felvétel.

²²⁹ KTB 895. tekercs, 7209003. felvétel.

²³⁰ KTB 895. tekercs, 7209005. felvétel.

Szászrégen térségében küzdő erők arcvonalukat felsőbb parancsra tervszerűen Kolozsvár, Szászlekenye vonalba vették vissza. [...] Az új védőállás ellen megindított számos [...] támadást a magyar és német csapatok visszavertek.”²³¹ A 14-én kelt 39. számú hadijelentésben részletesebben foglalkoztak volna a visszavonulással, ám ez nem került kiadásra: „A K. Erdély-i arcvonalon, valamint az ÉK. Kárpátokban harcoló csapataink felsőbb pcs-ra tervszerű visszavonulásban vannak. Az arcvonalak eme visszavételét az erőmegtakarításra való törekvés indokolja. Az arcvonalrövidítés mindenütt a legnagyobb fegyelmezettséggel és rendben folyik.”²³²

A későbbi történések megmutatták, hogy Grolmannak igaza volt. Az Armeegruppe Wöhler visszavonulásának megkezdésével majdnem így is elkéstek, a debreceni csatához kapcsolódó nyírségi ütközetben a 8. német és 2. magyar hadseregnek át kellett vágnia magát a szovjet Plijev lovas-gépesített csoporton, hogy Észak-Erdélyből kitörhessen és visszavonulási útját a Tisza-vonalra biztosítsa. Ez azonban nem a Wöhler-seregcsoport október 8-áig tartott arcvonalán lefolyt harcok, hanem a Dél-Alföldön október 6-án megindított szovjet offenzíva következménye volt.

---

²³¹ Hadijelentések 699/b. o.

²³² Hadijelentések 703., 705. o.

István Ravasz

MILITARY OPERATIONS IN TRANSYLVANIA,
LATE SUMMER – EARLY AUTUMN 1944

The Evacuation of Székely Land (Eastern Transylvania)

Summary

This study is an abridged and revised variation of the 4th part of the author's Ph. D. thesis under the title „The Questions of Turning the Carpathian Basin into a Theatre of War in 1944 and the Operations in Eastern Hungary with Special Respect to the Formation of the Royal Hungarian 2nd Army and its Fights in Transylvania”.

The author deals with the strategical and operational effects of Roumania's volte-face on 23 August 1944 and treats the attempts of the German political and military leadership to reverse the events and later to moderate their consequences. He analyses the measures of the Hungarian state and military leadership in order to manage the crisis which followed the Roumanian decision – and their dilemma between continuation of the war and the break-away. The study proves that the war between Hungary and Roumania was ineluctable, because in the case in question the Hungarian leadership decided to continue the war. Finally the author demonstrates that the Hungarian operation was started to close the passes of the Carpathians and not to reannex South Transylvania.

István Ravasz

LES OPERATIONS MILITAIRES DE TRANSYLVANIE
A LA FIN DE L'ETE ET AU DEBUT DE L'AUTOMNE DE 1944

L'évacuation de la terre des Székely

Résumé

Cet essai fait la 4ème partie de la dissertation de licence (Ph. D.) de l'auteur, dont le titre est: Les questions de la transformation du bassin des Carpathes en champ de bataille en 1944, les opérations militaires menées dans l'Est de la Hongrie, tout particulièrement la formation de la 2ème armée hongroise et ses combats en Transylvanie.

L'étude s'occupe des influences militaires de la défection de la Roumanie le 23 août 1944. L'auteur présente les essais de la direction politique et militaire allemande pour le retournement des événements, puis pour la modération des conséquences. Il analyse les mesures de la direction de l'État et militaire hongroise, prises pour essayer de traiter la crise suivant le pas roumain, et le grand dilemme hongrois: finir ou continuer la guerre?

L'auteur démontre que la guerre hongroise-roumaine était une conséquence inévitable de la défection de la Roumanie, comme la direction hongroise, à ce moment-là a encore décidé de continuer la guerre, et il démontre également que le but de l'opération militaire hongroise n'était pas la réannexion du Sud de la Transylvanie, mais la fermeture militaire des points de passage des Carpathes.

István Ravasz

DIE KRIEGSOPERATIONEN IN SIEBENBÜRGEN
IM SPÄTSOMMER–FRÜHHERBST 1944

Új alcím

Resumee

Die Studie ist eine abgekürzte Variante des 4. Teils der Dissertation des Autoren „Zu der Frage, wie Ungarn 1944 zum Kriegsschauplatz wurde bzw. der Kriegsoperationen in Ostungarn mit besonderer Rücksicht auf die Aufstellung der 2. Ungarischen Armee und ihre Kämpfe in Siebenbürgen.“

Der Autor befaßt sich mit den strategischen und operativen Auswirkungen des Übertretens von Rumänien am 23. August 1944. Es beschreibt die Versuche der deutschen politischen und militärischen Führung, die Ereignisse rückgängig zu machen sowie ihre Bestrebungen, die Folgen zu lindern. Er analysiert die Maßnahmen der ungarischen Staats- und Militärführung, die infolge des Schrittes der Rumänen entstandene Krise zu handhaben, und ihr Dilemma, ebenfalls aus dem Krieg auszutreten oder ihn fortzusetzen.

Er beweist, daß der Ausbruch des Krieges zwischen Ungarn und Rumänien eine notwendige Folge des Übertretens von Rumänien war, da die ungarische Führung damals noch für die Fortsetzung des Krieges Stellung nahm, ferner daß die ungarischen Kriegsoperationen nicht den Anschluß von Südsiebenbürgen sondern die militärische Absperrung der Pässe der Karpaten zum Ziel hatten.

Иштван Равац

ОПЕРАЦИИ В ТРАНСИЛЬВАНИИ ПОЗДНИМ
ЛЕТОМ – РАННЕЙ ОСЕНЬЮ 1944 ГОДА

Эвакуация Секейской провинции

Резюме

Статья содержит сокращенный вариант 4. части кандидатской диссертации Автора, называемой „Вопросы превращения Карпатского бассейна в театр военных действий и анализ военных операций, проходивших на восточной половине территории Венгрии, особым вниманием на формирование 2-ой венгерской армии и бои в Трансильвании“.

Автор анализирует стратегическое и оперативное воздействие перехода Румынии на сторону антигитлеровской коалиции 23 августа 1944 года. Статья показывает попытки германского политического и военного руководства повернуть события вспять и характеризует его стремления умерить последствия этого румынского шага. Автор анализирует меры, принятые венгерским государственным и военным руководством для того, чтобы взять в руки сложившуюся после выхода Румынии критическую обстановку, решить дилемму в вопросе выхода из войны или продолжения войны.

Автор показывает, что венгеро-румынская война вспыхнула закономерно после перехода румын на сторону советских войск, тогда как венгерское руководство – в то время еще – стояло на позиции продолжения войны, и венгерская операция ставила целью не возвращение Южной Трансильвании, а военную блокировку перевалов в Карпатах.